

Szerződésátruházás a német jogban¹

GÁRDOS PÉTER

egyetemi adjunktus (ELTE ÁJK)

I. Bevezetés

Szerződési pozíciók átruházására a gazdasági élet számos területén kerül sor. A jogintézmény üzleti jelentősége kapcsán hivatkozhatunk arra, hogy a hiteljogviszonyok esetén milyen fontos annak a biztosítása, hogy jellemzően a hitelező, de akár az adós is kiléphessen a jogviszonyból anélkül, hogy az a létrejött szerződés tartalmában az alanyváltozáson túl további módosulást eredményezne. Tévedés lenne azonban azt gondolni, hogy a szerződésátruházás csupán az üzleti életben fontos. Számos hétköznapi jogviszony esetén lényeges, hogy az egyik szerződő fél a jogviszony tartalmának érintetlenül hagyása mellett átruházhassa a szerződési pozícióját. Ezen jogviszonyokra példaként említhetjük a bérleti szerződéseket,² az utazási szerződéseket³ vagy akár az újságelőfizetéseket.

Bár az európai jogrendszerek jelentősen eltérő fejlődési útvonalat jártak be a követelések, a jogok, a tartozások és a szerződési pozíciók átruházhatóságával kapcsolatban, mára minden modern jogrendszer elfogad két alapvetést: a követelések szabadon átruházhatóak, ellenben a kötelezettségek átruházása nem lehetséges a jogosult közreműködése nélkül.

A Ptk. kodifikációja során viták zajlottak a követelések átruházásának módja, valamint annak kapcsán, hogy a tartozásátvállalás két- vagy háromoldalú szerződés-e. A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (a továbbiakban: Ptk.) által újonnan bevezetett szerződésátruházással kapcsolatban azonban jelentősebb vita csupán abban a kérdésben alakult ki, hogy a szerződésátruházás novációnak minősül-e, azaz az átruházás az eredeti kötelelem megszűnését és egy új kötelelem létrejöttét eredményezi-e.⁴ A Ptk. azon megoldása, hogy a szerződésátruházás „*sui generis* háromoldalú szerződés [...] eredményeképp a szerződésbe belépő fél a szerződésből kilépő fél szerződési pozíciójába lép be”,⁵ visszhang nélkül maradt.

A Ptk. hatálybalépését követően rendkívül gyorsan kiderült, hogy a Ptk. rendelkezése és a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény hatálybalépésével összefüggő átmeneti és felhatalmazó rendelkezésekről szóló 2013. évi CLXXVII. törvény (a továbbiakban: Ptk.) e szabályhoz kapcsolódó átmeneti szabálya számos kérdést vet fel. A szabályozási

¹ A Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával készült.

² A bérleti jogviszonyok két szempontból is példaként szolgálhatnak. Egyrészt a Ptk. és a BGB is törvényi szerződésátruházásként szabályozza azt az esetet, amikor a bérbeadó tulajdonos átruházza a bérelt dolog tulajdonjogát. Ilyenkor a bérleti szerződésben a törvény erejénél fogva következik be alanyváltozás a bérbeadói oldalon [Ptk. 6:340. § (2) bek., BGB 566. § (1) bek.]. Másrészt viszont szerződési pozíció átruházhatósága szükséges ahhoz, hogy a bérlő a bérlői pozícióját átruházza egy új bérlőre.

³ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2015/2302 irányelve (2015. november 25.) az utazási csomagokról és az utazási szolgáltatásnyújtásokról, valamint a 2006/2004/EK rendelet és a 2011/83/EU európai parlamenti és tanácsi irányelv módosításáról, továbbá a 90/314/EGK tanácsi irányelv hatályon kívül helyezéséről 9. cikk.

⁴ Csúppán példaként a novatio jogirodalmából: „Novatio alatt értjük egy fennálló kötelelemnek megszüntetését azáltal, hogy annak tartalmát a felek új kötelelem tárgyává teszik azzal a szándékkal, hogy a régit felváltsa.” (MARTON Géza: A római magánjog elemeinek tankönyve. Institutciók. Ötödik kiadás. Debrecen, Mélius, 1943. 26.)

⁵ T/7971. számú törvényjavaslat a Polgári Törvénykönyvről 606.

hiányosságokra az Alkotmánybíróság is rámutatott, megállapítva, hogy az Országgyűlés elmulasztott egyes kérdéseket szabályozni.⁶ Az Országgyűlés a mulasztást nem orvosolta, a Kúria pedig egymásnak ellentmondó ítéleteket tett közzé a szerződésátruházás témájában.⁷

A jelen tanulmány tárgya nem a hazai szabályozás vizsgálata. Annak érdekében, hogy a Ptk., a Ptké. és az Alkotmánybíróság határozata alapján kialakult helyzetet megfelelően értékeljük, és elkerüljük azt a veszélyt, hogy kapkodva módosítjuk a szerződésátruházás Ptk.-beli szabályait, az alábbiakban azt vizsgáljuk, hogy a német jog – amely az engedményezés és a tartozásátvállalás kapcsán is több kérdésben inspirációként szolgált a magyar jogalkotó számára – hogyan kezeli a szerződésátruházást. A tanulmány fókuszában nem a német jog szerződésátruházásra vonatkozó részletszabályai, hanem a német jog szerződésátruházással kapcsolatos főbb dogmatikai meglátásai állnak.

A német jogirodalom nem foglalkozik kiemelten a szerződésátruházás kérdésével. A korábbi jogirodalomban Demelius⁸ és Pieper,⁹ míg az elmúlt évtizedek jogirodalmában Dörner,¹⁰ Nörr,¹¹ Klimke¹² és Lieder¹³ foglalkozott behatóan a szerződésátruházás egyes kérdéseivel.

II. A szerződésátruházás kialakulása a német jogban

A. Követelések és jogok átruházása

Amíg a dolgok fizikai megjelenéséből adódóan az átruházás magától értetődően merül fel, jogok, követelések, tartozások és szerződési pozíciók esetén nem ez a helyzet.¹⁴ Magas szintű absztrakciós képesség szükséges ahhoz, hogy elképzeljük, hogy ezekben a vagyontárgyakban anélkül menjen végbe alanycsere, hogy a vagyontárgyak tartalma megváltozna.¹⁵ Nem véletlen, hogy az átruházhatóság elismerése hosszú jogfejlődés eredménye. Az alábbiakban csupán ennek főbb állomásaira mutatunk rá.¹⁶

⁶ 22/2018. (XI. 20.) AB határozat.

⁷ Lásd ehhez GÁRDOS Péter: Gondolatok a szerződésátruházásról az Alkotmánybíróság határozata nyomán. *Magyar Jog*, 2021/7-8.

⁸ Heinrich DEMELIUS: *Vertragsübernahme*. *JherJB* 72 (1922).

⁹ Helmut PIEPER: *Vertragsübernahme und Vertragsbeitritt – Zugleich ein Beitrag zur Lehre vom Vertragsverhältnis*. Köln/Berlin, Grote, 1963.

¹⁰ Heinrich DÖRNER: *Dynamische Relativität. Der Übergang vertraglicher Rechte und Pflichten*. München, Beck, 1985.

¹¹ Knut Wolfgang NÖRR – Robert SCHEYHING – Wolfgang PÖGGELER: *Sukzessionen. Forderungszession, Vertragsübernahme, Schuldübernahme*. Tübingen, Mohr, 1999.

¹² Dominik KLIMKE: *Die Vertragsübernahme*. Tübingen, Mohr, 2010.

¹³ Jan LIEDER: *Die rechtsgeschäftliche Sukzession. Eine methodenpluralistische Grundlagenuntersuchung zum deutschen Zivilrecht und Zivilprozessrecht sowie zum Internationalen und Europäischen Privatrecht*. Tübingen, Mohr, 2015.

¹⁴ LIEDER 108.

¹⁵ Ennek alátámasztására szokás hivatkozni a 19. századi skót közgazdász, Macleod gyakran idézett aforizmájára: „[h]a azt kérdeznék, hogy mely felfedezés gyakorolt legnagyobb hatást az emberi faj vagyontárgyára, valószínűleg nem tévednénk, ha azt mondanánk, hogy a felismerés, hogy a tartozás eladható vagyontárgy.” (Henry Dunning MACLEOD: *Theory and practice of banking*. 1. kötet. London – New York, Longmans, 1892. 200.)

¹⁶ A német jogfejlődés részletes ismertetéséhez lásd GÁRDOS Péter. *Az engedményezés*. Budapest, Eötvös, 2009. 49–68.

Máig vitatott, hogy a római jog ismerte-e a mai értelemben vett, anyagi jogi jogutódlást eredményező engedményezést.¹⁷ Az azonban nem vitatott, hogy az archaikus korban a római jog felfogása szerint a követelések forgalomképtelenek voltak, mivel a követelést nem tekintették a jogosult személyétől elválaszthatónak.¹⁸ A követelések forgalomképessége iránti igényt a római jog perjogi eszközökkel kívánta kielégíteni.¹⁹

A római jog recepcióját megelőző német jogforrások meglehetősen szűkösek, ezért egymásnak ellentmondó irányzatok alakultak ki az engedményezés megengedhetőségének kérdésében.²⁰ Az uralkodónak tekinthető álláspont szerint a német jog nem ismerte a követelések átruházását. Először a XII. században jelentek meg olyan perjogi megoldások, amelyek az engedményezés előfutárainak tekinthetőek. A követelésekkel kapcsolatos anyagi jogi jogutódlást elsőként Grotius, Pufendorf és Wolff ismerte el, a dolgokon fennálló tulajdonjogot kiterjesztve a követelésekre.²¹ Ezt az álláspontot utóbb alapjaiban vitatta Mühlenbruch és nyomában a természetjogi iskola. Ezen álláspont szerint a kötelem nem választható el a jogosult személyétől, így az engedményezés nem járhat jogutódlással, az engedményező pusztán a követelés behajtására jogosítja fel az engedményest.²² A követelések átruházhatóságával kapcsolatban a legjelentősebb változást Delbrück elmélete hozta. Delbrück elválasztotta a kötelmet, valamint az abból származó követelést és tartozást. Magát a kötelmet nem tartotta átruházhatónak, de az abból eredő jogokat és kötelezettségeket mint a kötelem dologi formát öltött megjelenési formáit igen.²³ Delbrückkel egyidejűleg Windscheid és Bähr is arra jutott, hogy a követelések átruházhatóak. Míg Delbrück ezt egy újszerű megközelítéssel látta megvalósíthatónak, addig Windscheid és Bähr a római joghoz nyúlt vissza. Álláspontjuk szerint a római jogfejlődés kezdetben ugyan valóban nem ismerte el a követelésekben bekövetkező anyagi jogi jogutódlást, utóbb azonban ez a merev elutasítás megváltozott, így a követelések a római jogban átruházhatóvá váltak.²⁴ Végül – Savigny *singularis successio* definíciója²⁵ nyomán – a pandektisták ismerték el, hogy a kötelem jogosulti pozíciójában bekövetkező alanyváltozás nem jelenti a kötelem természetének a megváltozását, azaz a követelések átruházása ellenére a kötelem identitása fennmarad.²⁶

¹⁷ FÖLDI András – HAMZA Gábor: *A római jog története és intézményei*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 132008. 458., Max KASER – ROLF KNÜTEL: *Römisches Privatrecht*. München, Beck, 182005. 271.

¹⁸ Christian Friedrich MÜHLENBRUCH: *Die Lehre von der Zession der Forderungsrechte nach den Grundsätzen des Römischen Rechts*. Greifswald, Mauritius, 1817. 18.

¹⁹ Ezek összefoglalásához lásd GÁRDOS (2009) 44–49.

²⁰ Az irányzatok bemutatását lásd Hans SCHUMANN: *Die Forderungsabtretung im deutschen, französischen und englischen Recht*. Marburg, Elwert, 1924. 19.; Lásd továbbá Christian HATTENHAUER: §§ 398–413. Übertragung einer Forderung. In: Reinhard ZIMMERMANN (szerk.): *Historisch-kritischer Kommentar zum BGB*. Tübingen, Mohr, 2007. 2300.

²¹ Lásd Franz WIEACKER: *Privatrechtsgeschichte der Neuzeit*. Göttingen, Vandenhoeck u. Ruprecht, 21967. 169. Lásd továbbá a fejlődéshez Gerold HOOP: *Kodifikationsgeschichtliche Zusammenhänge des Abtretungsverbots*. Berlin, Duncker & Humblot, 1992. 32.

²² Klaus LUIG: *Zur Geschichte der Zessionslehre*. Köln–Graz, Böhlau, 1966. 68–69.

²³ Berthold DELBRÜCK: *Die Übernahme fremder Schulden nach gemeinem und preußischem Recht*. Berlin, Dümmlers, 1853. 3–12.

²⁴ Bernhard WINDSCHEID: *Die Actio des römischen Civilrechts, vom Standpunkte des heutigen Rechts*. Düsseldorf, Buddeus, 1856. 147., Otto BÄHR: *Zur Cessionslehre*. Jena, Mauke, 1857.

²⁵ Friedrich Carl VON SAVIGNY: *System des heutigen römischen Rechts*. 3. kötet. Berlin, Veit, 1840. 9. Lásd részletesen uo. § 105., 8–24.

²⁶ Klaus LUIG: *Zur Geschichte der Zessionslehre*. Köln–Graz, Böhlau, 1966. 109.

E fejlődés eredményként ismerte el a német jogalkotó a követelések átruházhatóságát. Az adós közreműködését nem igénylő rendelkező ügyletként szabályozott engedményezés jogutódlás: az engedményes a követelésben az engedményező helyébe lép.²⁷

A BGB 413. §-a a követelések átruházásának a szabályait kiterjeszti a követelések mellett az egyéb forgalomképes alanyi jogok – így a személyhez fűződő jogok, a családi jogviszonyokból fakadó jogok, a dologi jogok, szellemi alkotásokon fennálló jogok, a társasági és tagsági jogok és az alakító jogok²⁸ – átruházására is.²⁹

B. Tartozások átruházása

Míg a pandektisták nyomán a XIX. századra a német jog elismerte a követelések átruházhatóságát, a tartozásátvállalásnál ez az áttörés nem következett be. Tartozásátvállalásra kizárólag nováció útján kerülhetett sor, a nováció azonban nem vezet a tartozásátvállalással azonos eredményre: az az eredeti tartozás megszüntetését és így az új adósnak az eredeti kifogásoktól való elesését vonta maga után.

Delbrück fent hivatkozott munkássága volt az, amely – az engedményezés mintájára – utat tört a tartozásátvállalásnak. Noha Delbrück szerepe valóban kiemelendő, szükséges megjegyezni, hogy ő a tartozásátvállalást az engedményezés analógiájára kívánta megkonstruálni, ami többek között azt jelentette volna, hogy a tartozás a hitelező közreműködése nélkül átruházható. Ezt ellensúlyozandó, Delbrück elmélete szerint tartozásátvállalás esetén az eredeti adós is szükségszerűen a kötelemben maradt. Bár ez a tartozásátvállalási forma a német jogban a mai napig ismert (*kumulative Schuldübernahme*), ez a megoldást nem alanycseréhez, hanem többalanyú kötelelemhez vezet.³⁰

Delbrück megközelítésén Windscheid lépett túl, aki a tartozásátvállaláshoz a hitelező hozzájárulását is szükségesnek tartotta.³¹ Az így megvalósuló tartozásátvállalás már teljes alanycserét eredményezett a kötelelem kötelezetti pozíciójában.³²

A német jogban a jogosult hozzájárulásával végbemenő tartozásátvállalást magyarázatára a XIX. században az ajánlati elmélet adta az általánosan elfogadott választ. E szerint a jogosultnak az eredeti és az új kötelezett megállapodásáról történő értesítése³³ tartozásátvállalási szerződés megkötésére vonatkozó ajánlatnak minősült, amelyet a jogosult a hozzájárulásának megadásával fogadott el.³⁴ Ezt az álláspontot a BGB tervezetének indokolása

²⁷ BGB 398. §, LIEDER 112.

²⁸ Günther H. ROTH – Eva-Maria KIENINGER In: Wolfgang KRÜGER (szerk.): *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch: BGB Band 3: Schuldrecht Allgemeiner Teil II (§§ 311 – 432 BGB)*. München, Beck, 2019 § 413 Rn. 3–14.

²⁹ A jogirodalomban nem teljesen egységes annak a megítélése, hogy a BGB hivatkozott rendelkezése mennyiben konstitutív, azaz ez a rendelkezés biztosítja-e az átruházhatóságot vagy ez csupán deklarálja az egyébként forgalomképes jogok átruházhatóságát. A vita a jelen vizsgálat szempontjából nem releváns. A kérdéshez lásd pl. ROTH – KIENINGER § 413 Rn. 1., LIEDER 119.

³⁰ Dieter MEDICUS: *Schuldrecht I – Allgemeiner Teil*. München, Beck, 2005. 266.

³¹ Bernhard WINDSCHEID: *Singularsuccession. Kritische Ueberschau der deutschen Gesetzgebung und Rechtswissenschaft*, 1853, Vol. 1 (1853) 17.

³² Bernhard WINDSCHEID: *Lehrbuch des Pandektenrechts*. 2. kötet. Düsseldorf, Buddeus, 1865, 251.

³³ BGB 415. § (1) bek.

³⁴ Lásd pl. Wilhelm v. BLUME: *Beiträge zur Auslegung des deutschen B.G.B. Jherings Jahrbücher für die Dogmatik des bürgerlichen Rechts*. Bd. 32. 396.

– Windscheid elméletére alapozva – elvetette.³⁵ Az indokolás szerint a régi és az új kötelezett által megkötött tartozásátvállalási szerződés nem jogosultak által kötött szerződésnek minősül, amely a jogosult hozzájárulása³⁶ folytán válik érvényessé.³⁷

A BGB e koncepció mentén a tartozásátvállalásnak két módját szabályozza. A BGB 414. §-a szerint a tartozásátvállalásra sor kerülhet az új kötelezett és a jogosult kétoldalú megállapodása alapján, míg a BGB 415. § (1) bekezdése a régi és az új kötelezett közötti megállapodással történő tartozásátvállalást szabályozza. Értelemszerűen ez utóbbi esetben a két fél megállapodása a jogosult hozzájárulását igényli. A jogirodalom mindkét esetben rendelkező ügyletnek tekinti a tartozásátvállalást.³⁸

A BGB 415. §-a szerinti esetben a többségi álláspont úgy tekinti, hogy mivel a tartozásátvállalásnak nem részese a kötelelem jogosultja, aki egyébként a rendelkezésre jogosultnak minősülne, ezért a tartozásátvállalás nem jogosultak általi rendelkezés.³⁹ A jogirodalom e körben a BGB 185. §-ára hivatkozik, amely rögzíti a nem jogosult általi rendelkezés érvénytelenségét, egyúttal lényeges kivételeket is megfogalmazva.⁴⁰ A nem jogosult általi rendelkezés a jogosult előzetes vagy utólagos hozzájárulása esetén érvényes, illetve érvényessé válik. A rendelkezés a tartozásátvállalás és – amint látni fogjuk – a szerződésátvállalás szempontjából egyaránt alapvető fontosságú.

Érdekes, hogy még ma is vitatott a jogirodalomban a tartozásátvállalás struktúrája. Egyrészt vitatott, hogy a BGB 415. §-a szerinti tartozásátvállalás esetén a régi⁴¹ vagy az új kötelezett⁴² nem jogosultként történő rendelkezéséről van-e szó.⁴³ Másrészt, bár a többségi álláspont a tartozásátvállalásban a jogosult követelésével való rendelkezést lát,⁴⁴ ezt többen vitatják arra hivatkozva, hogy a felek nem a jogosult jogával, hanem az eredeti kötelezett vagyoni helyzetének a részét képező tartozásával rendelkeznek.⁴⁵

Mindebből szükségszerűen következik, hogy a BGB által megkívánt hitelezői nyilatkozat nem a nem jogosult által történő rendelkezéshez történő hozzájárulás. A jogosult közreműködésének szükségessége a fél rendelkezési jogának az engedményezést kizáró kikötéshez hasonló korlátozása, amely a partnerválasztás jogát biztosítja.⁴⁶ E rendelkezés

³⁵ *Motive zu dem Entwurfe eines Bürgerlichen Gesetzbuches für das Deutsche Reich*. 2. kötet. Berlin – Leipzig, Guttentag, 1888. 144.

³⁶ BGB 185. § (2) bek.

³⁷ WINDSCHEID (1865) 253. A bírói gyakorlathoz lásd pl. BGH NJW 1983, 678, 679. Ugyanígy Karl LARENZ: *Lehrbuch des Schuldrechts Allgemeiner Teil*. 1. kötet. München, Beck, ¹⁴1987 § 35 I a.

³⁸ DÖRNER 184., Susanne HEINEMEYER: Vormerkung Vor § 414. In: Wolfgang KRÜGER (szerk.): *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch: BGB Band 3: Schuldrecht Allgemeiner Teil II (§§ 311 – 432 BGB)*. München, Beck, ⁸2019 Rn 4.

³⁹ LARENZ 604. Lásd továbbá pl. HEYNEMEYER § 415 Rn 2.

⁴⁰ Karl LARENZ – Manfred WOLF: *Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Rechts*. München, Beck, ⁹2004. 936.

⁴¹ LARENZ 604.

⁴² Paul OERTMANN: *Bürgerliches Gesetzbuch, Zweites Buch: Recht der Schuldverhältnisse, Erste Abteilung (§§241–432)*. Berlin, Heymann, ⁵1928. Vor § 414 Anm. 5b).

⁴³ Lásd továbbá DÖRNER 180., KLIMKE 77.

⁴⁴ Lásd pl. LARENZ 603., MEDICUS 281.

⁴⁵ LIEDER 124., hivatkozva DELBRÜCK 16., DÖRNER 184. Christoph HURNI: *Die Vermögensübertragung im Spannungsfeld zwischen Vermögens- und Unternehmensrecht. Vergleichende Studie zu einem neuen Institut des Fusionsgesetzes*. Zürich, Schulthess, 2008. 63., Tobias MAURER: *Schuldübernahme. Französisches, englisches und deutsches Recht in europäischer Perspektive*. Tübingen, Mohr, 2010. 225.

⁴⁶ LIEDER 125., *Motive zu dem Entwurfe eines Bürgerlichen Gesetzbuches für das Deutsche Reich*. 2. kötet. Berlin – Leipzig, Guttentag, 1888. 143.

folytán ugyanis a kötelezett csak a jogosulttal együtt rendelkezhet a tartozásról. A szabályozás célja nem kíván sok magyarázatot: ahogy arra a BGB tervezetének indokolása rámutat, az adós személye alapvetően meghatározza a követelés értékét, így az adós személyének megváltozása a követelés értékét jelentősen csökkentheti.⁴⁷ A jogosult közreműködése tehát nem más, mint a szerződő partner szabad megválasztásának negatív aspektusa: a jogosult nem kényszeríthető arra, hogy a kötelemben olyan adós lépjen a jogosult által eredetileg választott adós helyébe, akivel a jogosult nem kíván jogviszonyra lépni.

A tartozásátvállaláshoz a tartozásból kilépő fél hozzájárulása nem szükséges, mivel a jogelőd a jogutódlással kizárólag kedvezőbb pozícióba kerülhet.⁴⁸ Az eredeti kötelezettnek biztosított hozzájárulási jog (vétőjog⁴⁹) a jogosult alapvető érdekét korlátozná. Hozzájárulás hiányában ugyanis a jogosult akkor sem fogadhatna el új kötelezettet, ha az eredeti kötelezettje fizetésképtelenné vált.

C. A szerződési pozíció átruházásának kialakulása

Noha a német jog mára már elismeri a szerződési pozícióban történő jogutódlás lehetőségét,⁵⁰ ez csupán az elmúlt évtizedek jogfejlődésének az eredménye. A BGB ugyanis a szerződésátruházást nem szabályozza és kifejezett szabály hiányában a jogirodalom sem tekintette megengedettnek a szerződésátruházást.

Ahogy Nörr rámutat, annak oka, hogy a BGB nem szabályozta a szerződésátruházást, legalább két körülményben keresendő. Egyrészt a német jog csupán egyes követelések és egyes tartozások kapcsán látta a jogutódlást elképzelhetőnek. Ez alól rendkívül szűk körben, kifejezett jogszabályi felhatalmazás alapján tett csak kivételt a BGB. Így például a BGB 571. §-a ingatlanbérlet esetén biztosította a bérbeadói pozícióban történő alanycserét az ingatlan tulajdonjogának átruházása esetén. Másrészt – és a jelen vizsgálódásunk szempontjából e körülmény felismerése legalább annyira fontos, mint a tételes szabályozás léte vagy hiánya – a német jog is abból indult ki, hogy a kötelemben két fél személyes jogviszonya. Emellett Lieder arra mutat rá, hogy a szerződési pozíció átruházásának elismerését akadályozta, hogy ebben az időszakban még vitatott volt az engedélyezés és a tartozásátvállalás jogi természete.⁵¹ Így hosszú jogfejlődés vezetett el oda, hogy a német jog elismerje a tartozásokban történő jogutódlás lehetőségét. Nörr találó megfogalmazása szerint a kötelemben a jogosult és a kötelezett személyétől történő eloldásának folyamatában a szerződési pozícióban történő jogutódlás elismertetése jelentette az utolsó bástyát.⁵²

Csupán érdekességként jegyezzük meg, hogy bár a szerződésátruházást a BGB nem szabályozta, a BGB bajor végrehajtási törvénye előírta, hogy a söröző átruházása esetén az eladónak biztosítania kell, hogy a vevő a sörszállítási szerződésbe belépjen.⁵³

⁴⁷ Von Kübel tervezetét idézi LIEDER 126.

⁴⁸ LIEDER 129.

⁴⁹ LIEDER 129.

⁵⁰ Csupán példaként: NÖRR – SCHEYHING – PÖGGELER 180, KLIMKE 3., ROTH – KIENINGER § 398 Rn. 4., Rolf STÜRNER: BGB § 398 Abtretung. In: Othmar JAUERNIG: Bürgerliches Gesetzbuch. München, Beck, 182021. Rn 32, HEINEMEYER Vor § 414 Rn 7., MEDICUS 283.,

⁵¹ LIEDER 131.

⁵² NÖRR – SCHEYHING – PÖGGELER 181.

⁵³ Gesetz zur Ausführung des Bürgerlichen Gesetzbuchs 5. § (2) bek. (idézi NÖRR – SCHEYHING – PÖGGELER 188.).

A Bundesgerichtshof gyakorlata az 1960-as évektől folyamatosan tágította azokat az esetköröket, ahol a szerződésátruházást megengedettnek tartotta. Így vált lehetségessé a szerződési pozíció átruházása a sörszállítási szerződéseket⁵⁴ követően az energiaellátási szerződéseket,⁵⁵ a távhőszervezők szerződéseiben⁵⁶ és az újságelőfizetések esetén.⁵⁷ Az 1970-es évektől a BGH nem csak a BGB 613a. §-a szerinti üzemátruházások, hanem az üzemátruházásnak nem minősülő tranzakciók esetén is lehetővé tette a munkajogviszonyok átszállását.⁵⁸

D. A szerződés újrakötése

Kifejezett szabályozás hiányában sem fért ahhoz kétség, hogy a szerződő felek megszüntethetik a jogviszonyukat, és ezzel egyidejűleg, a megszüntetett jogviszonnyal azonos tartalmú új jogviszonyt hozhattak létre akár az eredeti felek, akár az egyik eredeti szerződő fél és egy harmadik személy.⁵⁹ Ez azonban nem minősül szerződésátruházásnak, hiszen a megoldás nem eredményez jogutódlást.

Ahogy a fent hivatkozott magyar AB határozat alapjául szolgáló döntés jól mutatja, a dogmatikai megközelítésen túl számos praktikus következménnyel is jár, hogy a szerződésátruházást új szerződésnek vagy jogutódlásnak tekintjük. Hogy csak néhány különbségre mutassunk rá: a biztosítékok megszűnnek, a korábbi jogviszonnyal összefüggő kifogások érvényesíthetetlené válnak az új jogviszonyban. Ugyancsak releváns az e kérdésre adott válasz annak eldöntéséhez például, hogy a szerződés megkötésére irányadó szabályok alkalmazandók-e a szerződésátruházásra. Klimke álláspontja szerint az adott jogi norma célja alapján szükséges eldönteni, hogy a norma analóg alkalmazására van-e mód. Ha például a fél érdekei az „új” szerződés megkötése esetén is azonos módon védendőek, mint az eredeti szerződés megkötésekor, akkor a szerződéskötésre irányadó normákat az átruházás során is alkalmazni kell.⁶⁰ Értelemszerűen, csupán az adott norma céljának a vizsgálata alapján adható válasz arra a kérdésre, hogy a kérdéses rendelkezés átruházás esetén is alkalmazandó-e. Míg például egy fogyasztói kölcsön esetén kétségtelen, hogy a jogszabály célja az adós tájékozott döntéshozásának a biztosítása, e cél eredeti formájában nem értelmezhető a hitelezői pozícióban bekövetkező alanycsere esetén. Különösen problematikusnak tűnne, ha egyúttal a kölcsönjogviszony megszűnésének a szabályait is alkalmazni kívánnánk egy olyan helyzetben, ahol a fogyasztó pozíciója változatlan marad. Az alábbiakban e kérdésre még visszatérünk.

A jogutódlás és az újrakötés elhatárolása a gyakorlatban nem mindig egyszerű. A joggyakorlat arra helyezi a hangsúlyt, hogy változik-e és ha igen, mennyiben a jogviszony tartalma. Míg a változatlan tartalom a jogutódlásra utal, addig a jogalap megváltozása az újrakötés mellett szól.⁶¹ Meggyőzően mutat rá ugyanakkor Klimke ezen elhatárolási ismérvek korlátjaira. Ahogy a szerződési eredeti felei is szabadon módosíthatták a szerződést anélkül, hogy az a szerződés megszűnését és új szerződés létrejöttét eredményezte volna, ez a jog a szerződő feleket a szerződésátruházás időpontjában is megilleti.⁶² Klimke is elismeri azonban,

⁵⁴ BGH LM § 316 BGB Nr. 2 = NJW 1963, 900.

⁵⁵ BGH NJW 1961, 453.

⁵⁶ BGH WM 1980, 1433 = NJW 1981, 1361.

⁵⁷ BGH WM 1980, 1120.

⁵⁸ BAG NJW 1973, 822.

⁵⁹ KLIMKE 4.

⁶⁰ KLIMKE 14.

⁶¹ NÖRR – SCHEYHING – PÖGGELER 186.

⁶² KLIMKE 9.

hogy a módosítás nélkül történő átruházás szerződésátruházásra, míg az eredeti szerződés megkötése mellett az új szerződés újratárgyalt feltételekkel történő megkötése új ügyletre utal.⁶³

Más álláspont szerint a „rég” és az „új” ügylet közötti kapcsolat szorossága határozza meg, hogy szerződésátruházásról vagy új ügylet kötéséről van-e szó. Ha a megszüntető ügylet érvénytelensége szükségszerűen az új ügylet semmisségét is maga után vonja, akkor szerződésátruházásról van szó. Nehéz azonban olyan esetet elképzelni, ahol az eredeti szerződő felek az „új” ügylet létrejöttével egyidejűleg szüntetik meg a jogviszonyukat és a felek akarata mégsem arra irányul, hogy a két ügylet jogi sorsa összekapcsolódjon.⁶⁴

E. A szerződésátruházás mint jogutódlás

A szerződésátruházás jogutódlásnak minősül. A német jog jogutódlás fogalmát Savigny határozta meg. A *Systems des heutigen römischen Rechts*ben Savigny három fogalmi elemre helyezte a hangsúlyt annak vizsgálata során, hogy egy jogváltozás jogutódlásnak minősül-e. Az első kérdés, hogy fennmarad-e a jogviszony identitása, azaz ugyanazon vagyontárgyon fennálló ugyanazon jogról van-e szó. A második szempont, hogy a későbbi jog közvetlenül követi-e a korábbi jogot. Végül pedig, az eredeti jogszerzéstől való elhatárolási szempontként, a harmadik fogalmi elem, hogy a megszerezni kívánt jog a jogelőd jogaitól függött.⁶⁵

A Savigny-t követő német jogtudósok jogutódlás fogalomra alkotott definíciói több szempontból is visszalépést jelentettek Savigny fogalmához képest. Ahogy arra Lieder⁶⁶ rámutat, Windscheid fogalma a kizárólag a transzlatív jogutódlásra terjedt ki és nem foglalta magába az egyes jogokban történő konstitutív jogutódlást,⁶⁷ míg Dernburg fogalma egyes eredeti jogszerzéseket is magába foglalt.⁶⁸ Végül – mivel a német jog a jogutódlás fogalmát normatív formában nem határozza meg⁶⁹ – a XX. századi német jogirodalomban Andreas von Tuhr foglalta a jogutódlás tanát rendszerbe Savigny elmélete alapján.⁷⁰

Savigny elmélete alapján a BGB tervezetének indokolása már evidenciaként állapította meg, hogy az alanyváltozás nem érinti az átruházott követelés létezését, identitását.⁷¹ A jogutódlás tehát változást eredményez a jogosultjának személyében, anélkül, hogy az átruházott vagyoni pozíció tartalma egyebekben megváltozna.⁷² A jogutódlás az átruházható vagyontárgyak megszerzésének származékos szerzőmódja, amelynek eredményeként a jogutód abban a

⁶³ KLIMKE 20.

⁶⁴ KLIMKE 10-12.

⁶⁵ SAVIGNY 9.

⁶⁶ LIEDER 22.

⁶⁷ Bernhard WINDSCHEID: *Lehrbuch des Pandektenrechts*. 1. kötet. Düsseldorf, Buddeus, 1862. 144. Transzlatív jogutódlás esetén a vizsgált jogviszony teljes egészében átszáll a jogutódra, anélkül, hogy a jogelődnél a jogviszony bármely eleme fennmaradna. Jogutódlás esetén a transzlatív jogutódlás a főszabály, azaz külön szabály hiányában a jogutód a jogelőd teljes pozícióját „örökli”. Konstitutív jogutódlás esetén a jogelőd nem magát az őt megillető jogot kívánja átruházni, csupán az abból kivált részt, mint új jogot. Így például a tulajdonost nem csupán az a jog illeti meg, hogy tulajdonjogát átruházza (transzlatív jogutódlás), hanem az is, hogy – anélkül, hogy a tulajdonjoga tartalma változna – a tulajdonán korlátozott dologi jogot alapítson. (LIEDER 38.)

⁶⁸ Heinrich DERNBURG: *Pandekten*. 1. kötet. Berlin, Müller, 1884. 180.

⁶⁹ LIEDER 20.

⁷⁰ Andreas von TUHR: *Der Allgemeine Teil des Deutschen Bürgerlichen Rechts*. 2/1. kötet. München – Leipzig, Duncker & Humblot, 1914. 34.

⁷¹ Motive zu dem Entwurfe eines Bürgerlichen Gesetzbuches für das Deutsche Reich. 2. kötet. Berlin – Leipzig, Guttentag, 1888. 340., a későbbi irodalomból lásd pl. LARENZ § 33 III.

⁷² LARENZ I § 33 III.

formában és tartalommal szerzi meg az átruházott vagyontárgyat, amelyben az a jogutódlás pillanatában létezett.⁷³

A jogutódlás nem magára az átruházott vagyontárgyra irányul,⁷⁴ a rendelkező ügylet tárgya nem a vagyontárgy, hanem az azon fennálló jog.⁷⁵ Noha ingó dolgok cseréje esetén látszólag maguknak a dolgoknak az elcserélésére kerül sor, jogi értelemben a csere tárgyát nem a dolog, hanem – e példánál maradva – az ingó dologon fennálló tulajdonjog képezi. Dolgok adásvétel jogcímén történő átruházása esetén sem ténylegesen a dologgal magával rendelkeznek tehát a felek, hanem az azon fennálló jogokkal. Jogi szempontból nem reálaktusként dolgok cseréjére kerül sor, hanem a vagyontárgyakon fennálló jogok jogosultjaiban beálló változásra.⁷⁶ Ahogy arra Rudolf von Jhering találóan rámutatott: „Jogi szemmel nézve a csere nem dolgok, hanem jogok átruházása. A dolog a jog nélkül értéktelen, a dolog értékét nem csak a közgazdasági használhatósága határozza meg, hanem hogy a használata jogilag milyen módon biztosított. [...] Egy dolog átruházása jogi értelemben jog átruházása, a vagyoni forgalom jogi értelemben jogok alapítása, átruházása és megszüntetése.”⁷⁷

Az itt írtak értelemszerűen nem csupán dolgok esetén irányadóak. Mivel jogi relevanciával nem a dolog maga, hanem az azon fennálló jog bír, a rendelkező ügylet tulajdonjog és más korlátolt dologi jog mellett jogra és követelésre is irányulhat.⁷⁸ A szabályozás e körben arra a kérdésre ad választ, hogy egy vagyontárgyon fennálló jognak ki a jogosultja. Tulajdonjog és korlátolt dologi jogok mellett jogok, követelések és negatív vagyonelemek is lehetnek a jogutódlás tárgyai.⁷⁹ E tekintetben tehát nincs különbség a dolgok, a jogok és a követelések között. Noha a jogok és a követelések nem dolgok és így tulajdonjog tárgyai nem lehetnek, a jogosultjuk mindenkivel szemben védelemre jogosult.⁸⁰ A kötelmi és dologi jogok között nincs tehát különbség azok abszolút és kizárólagos jellegével kapcsolatban. E kérdésben a német jogirodalom egységes állásponton van. Két kérdésben azonban kialakult vita: lehet-e rendelkező ügylet tárgya szerződési pozíció és negatív vagyonelem.

Az első kérdés kapcsán Larenz/Wolf és von Tuhr álláspontja szerint a rendelkező ügylet tárgyai jellemzően egyes jogok lehetnek. Kivételesen azonban a rendelkező ügylet tárgya maga a jogviszony. Ilyen eset a kötelelem különféle megszüntetésén túl a szerződésátruházás.⁸¹ Nörr és Klimke szerint azonban ez nem azt jelenti, hogy a teljes szerződési pozícióval mindkét fél rendelkezik, hanem azt, hogy a rendelkezés tárgyát mindkét oldalon a jogosultságok képezik.⁸²

A második kérdés kapcsán Delbrück és von Gierke is azon az állásponton voltak a tartozásátvállalással kapcsolatban, hogy az az eredeti kötelezett rendelkezése a saját

⁷³ LIEDER 25.

⁷⁴ LARENZ – WOLF 411.

⁷⁵ LIEDER 48.

⁷⁶ LARENZ § 33 III., Manfred WOLF – Jörg NEUNER: *Allgemeiner Teil der Bürgerlichen Rechts*. München, Beck, 102012. §29 32. margószám, LIEDER 26.

⁷⁷ Rudolf von JHERING: *Geist des römischen Rechts auf den verschiedenen Stufen seiner Entwicklung*. II/2. kötet. Leipzig, Breitkopf und Härtel, 1958. 435. Idézi LIEDER 26.

⁷⁸ Lásd pl. LARENZ – WOLF 411. Ludwig ENNECCERUS – Hans Carl NIPPERDEY: *Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Rechts*. 2. kötet. Tübingen, Mohr, 1959. § 143, Dieter MEDICUS: *Schuldrecht I. Allgemeiner Teil*. München, Beck, 162005. Rn 208.

⁷⁹ LIEDER 27.

⁸⁰ LARENZ § 2 II, § 33 III, DÖRNER 81., LIEDER 29.

⁸¹ LARENZ – WOLF 411., LARENZ 483.

⁸² NÖRR – SCHEYHING – PÖGGELER 187., KLIMKE 72.

tartozásáról.⁸³ A tartozásátvállalással kapcsolatban ez az álláspont azonban meghaladottá vált. A ma jogirodalom többségi álláspontja szerint tartozásátvállalás esetén a jogosult rendelkezik a kötelezettel szembeni követelésével.⁸⁴ A mai jogirodalomban is létezik azonban olyan álláspont, amely a tartozásátvállalásban a tartozással mint forgalomképes negatív vagyonelemmel való rendelkezést látja.⁸⁵ A kérdés a szerződésátruházással kapcsolatban kevésbé élesen jelent meg a jogirodalomban, mivel a jogirodalom többsége csupán arra mutat rá, hogy a rendelkező ügylet tárgya a szerződési pozíció.

III. A szerződésátruházás dogmatikája

A. A szerződésátruházás mint *sui generis* háromoldalú szerződés

Míg a BGB a követelések és a tartozások esetén kifejezett szabályt alkotott, amely az ezekben történő jogutódlást lehetővé tette, a szerződésátruházásra vonatkozóan ilyen kifejezett szabály – ahogy arra fent rámutattunk – nem létezik. A felek konszenzusán alapuló szerződésátruházás elismerését az is segítette, hogy a BGB maga szabályozott ilyen kötelmi különös részi alakzatokat.⁸⁶ A szerződésátruházás megengedettségével kapcsolatos vita elsősorban arra a kérdésre fókuszált, hogy vajon pusztán az engedményezés és a tartozásátvállalás szabályainak az alkalmazásával lehetséges-e a teljes szerződési pozícióban történő jogutódlást létrehozni.

A kérdés már az 1950-es években foglalkoztatta a német jogirodalmat. Az 1950-es Nemzetközi Jogösszehasonlító Kongresszus egyik témája a szerződésátruházás volt. A német referátumot Heinrich Lehmann készítette, aki a szerződésátruházást az engedményezés és a tartozásátvállalás együttes alkalmazásával látta megvalósíthatónak.⁸⁷ Ennek az ún. szétválasztási elméletnek (*Zerlegungstheorie*) a felfogása szerint a szerződésátruházás dogmatikailag nem más, mint a szerződésből fakadó valamennyi követelés és tartozás átruházása.⁸⁸ A szétválasztási elmélet mellett érvelt többek között Demelius,⁸⁹ Dörner⁹⁰ és Lehmann.⁹¹ Az elmélet a korai bírói gyakorlatban is megjelent. A Bundesgerichtshof például egy 1959-es ítéletében úgy foglalt állást, hogy „Szerződésátruházásra többféle formában is sor kerülhet. Rendszerint azonban a szerződés a követelések engedményezését és – a szerződő fél hozzájárulása mellett – a tartozások átvállalását foglalja egybe.”⁹²

A BGB szabályai mellett az nem lehetett vitatott, hogy a szerződési pozícióból kilépni kívánó felet megillető egyes forgalomképes követeléseket a fél a szerződésbe belépni kívánó félre engedményezheti, az őt terhelő tartozásokat pedig a jogutódja átvállalhatja. Az azonban

⁸³ DELBRÜCK 16., Otto von GIERKE: *Deutsche Privatrecht. Schuldrecht*. 3. kötet. München – Leipzig, Duncker & Humblot, 1917. 218.

⁸⁴ LARENZ 472.

⁸⁵ LIEDER 124., MAURER 225.

⁸⁶ BGB 566. §, 613a. §.

⁸⁷ Heinrich LEHMANN: Die Abtretung von Verträgen. In: „*Beiträge zum Bürgerlichen Recht*” – *Sonderveröffentlichung der Zeitschrift für ausländisches u. internationales Privatrecht (RabelsZ)* 1950, 74–87.

⁸⁸ Az elmélet összefoglalásához lásd: Christoph BAUER: *Parteiwechsel im Vertrag: Vertragsübertragung und Vertragsübergang. Unter besonderer Berücksichtigung des allgemeinen Vertragsrechts und des Fusionsgesetzes*, Schweizer Schriften zum Handels- und Wirtschaftsrecht. Zürich – St. Gallen, Dike, 2010. 40., KLIMKE 4., 21. NÖRR – SCHEYHING – PÖGGELER 181., Christian F. WAGEMANN: Die gestörte Vertragsübernahme. *AcP* 205 (2005) 552.

⁸⁹ DEMELIUS 241–292.

⁹⁰ DÖRNER 190.

⁹¹ LEHMANN 76.

⁹² BGH NJW 1959, 1536, 1538.

kérdésként merült fel, hogy a kötelelem tartalmát képező további jogokat, követeléseket és kötelezettségeket, így például a szerződéshez és a követeléshez kötődő alakító jogokat, mellékkötelezettségeket át lehet-e ruházni.

A BGB 399. §-a úgy rendelkezik, hogy nem engedményezhetőek azok a követelések, amelyek esetén a kötelezett által teljesítendő szolgáltatás tartalmának megváltozását eredményezné a jogosulti pozícióban bekövetkező alanyváltozás,⁹³ és nem engedményezhetőek a követelések, ha azok átruházása az engedményezést kizáró szerződéses kikötésbe ütközne.⁹⁴ A BGB 400. §-a pedig azt mondja ki, hogy az el nem zálogosítható követelések nem engedményezhetőek. A BGB ezen túlmenően is – hol diszpozitív, hol kógens szabállyal – rögzít engedményezési korlátot. A BGB például az elővásárlási jog,⁹⁵ a megbízás teljesítése követelésének joga kapcsán mondja ki, hogy ezek – a felek eltérő megállapodásának a hiányában – forgalomképesek.⁹⁶ E követeléseket tehát a jogosult nem ruházhatja át.

A BGB 401. § (1) bekezdése a követelést biztosító járulékos biztosítékok átszállását mondja ki. A bírói gyakorlat ezek analógiájára ismeri el az engedményezett követeléshez kapcsolódó nem önálló jogok (így pl. a követelés érvényesítését előmozdító jogok és a választottbírói kikötés) átszállását.⁹⁷ A nem járulékos biztosítékok (pl. telekadósság, biztosítéki célú engedményezés, önálló garancia) a követeléssel nem szállnak át, azonban ezek átruházásának dogmatikai akadályja nincs.⁹⁸ Ugyancsak nem szállnak át a követeléssel az alapjogviszonyhoz kapcsolódó önálló alanyi jogok, mint például a már felmerült kár- és kamatkövetelés, a megtámadási jog és a felmondási jog.⁹⁹ E jogok közül egyesek átruházhatóak (pl. az engedményezőt illető kamatkövetelés), mások átruházhatósága azonban vitatott. A jogirodalom főszabályként nem ismeri el az alakító jogok önálló átruházhatóságát.¹⁰⁰ Az egyes alakító jogok átruházhatóságának kérdése azonban valójában csupán ezen alakító jogok tételes vizsgálatával válaszolható meg.¹⁰¹ A megtámadási jog kapcsán például a jogirodalom elismeri annak átruházhatóságát, míg az ugyancsak a szerződéshez (nem pedig az átruházott követeléshez) kötődő, az ajándékozót megillető visszakövetelés jogának átruházását nem.¹⁰²

Ezen problémák elkerülése érdekében állította Esser – összhangban azzal a felismeréssel, hogy szerződésátruházás esetén a felek szándéka nem egyes jogok és kötelezettségek átruházására irányul, hanem magának a szerződési pozíciónak az átruházására¹⁰³ –, hogy a szerződésátruházás egységes, *sui generis* jogügylet.¹⁰⁴ Pusztán a szerződési szabadság alapján jogosultak a felek a szerződési pozíció, a teljes szerződéses struktúra átruházására.¹⁰⁵ A kérdés

⁹³ Ilyen például a beteg elvégzendő műtetre vonatkozó követelése, a portréfestésre vonatkozó igény, az ügyfél jogi tanácsadásra vonatkozó igénye. (Jan BUSCHE: § 399 In: J. von Staudingers Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. Berlin, Sellier – De Gruyter, 132017. Rn 6f.) Ilyennek tekintik a bíróságok – a gyakorlatból csupán példákat kiragadva – házastárs természetbeni tartásra vonatkozó követelését (München NJW-RR 88, 894) és a támogatásra vonatkozó követelést (BVerwG NJW 97, 3256.).

⁹⁴ Az engedményezést kizáró kikötések kérdése a jelen elemzés szempontjából nem releváns. A BGB 399. §-a és a HGB 354a. §-ához lásd GÁRDOS (2009) 153–161.

⁹⁵ BGB 473. §.

⁹⁶ BGB 613. § (*Dienstvertrag*) és 664. § (*Auftrag*).

⁹⁷ STÜRNER § 401 Rn 2

⁹⁸ STÜRNER § 401 Rn 3

⁹⁹ STÜRNER § 401 Rn 3

¹⁰⁰ LARENZ – WOLF 271., Peter BYDLINSKI: *Die Übertragung von Gestaltungsrechten*. Bécs, Manz, 1986. 220.

¹⁰¹ BYDLINSKI 289.

¹⁰² BYDLINSKI 220.

¹⁰³ LIEDER 135.

¹⁰⁴ Josef ESSER: *Schuldrecht*. Karlsruhe, Müller, 21960 79.

¹⁰⁵ ESSER 79.

nem pusztán elvi-dogmatikai jelentőségű. Ahogy Esser rámutatott, a szerződési pozíció szétválasztása követelésekre és kötelezettségekre, ahhoz vezet, hogy a kötelelem részét képező, de nem átruházható elemek nem szállnának át a szerződésbe belépő félre.¹⁰⁶ Hasonló álláspontot képviselt Pieper is.¹⁰⁷ Klimke pedig azt hangsúlyozza, hogy a kérdésre adott válasz határozza meg, hogy a felek megállapodásának mire kell kiterjednie, hogy a csak az egyik felet teljesítésre kötelező szerződések (pl. ajándékozás, már folyósított kölcsön) esetén szükséges-e a már teljesítő fél közreműködése és elképzelhető-e a szerződésátruházás részbeni érvénytelensége (pl. csak egyes követelések vagy tartozások tekintetében). Bár praktikus relevanciája nincs, ugyancsak erre a kérdésre adott válasz határozza meg, hogy a BGB engedményezésre és tartozásátvállalásra vonatkozó szabályai az ügylet jellegéből szükségszerűen adódóan vagy csupán analógia útján alkalmazandóak-e.¹⁰⁸

A változás összefügg azzal, hogy a BGB megalkotásakor a kötelmet pusztán követelések és jogok összességének tekintették, míg a ma uralkodó álláspont szerint a kötelelem jogok, jogi pozíciók és kötelezettségek komplex, organikus kapcsolata.¹⁰⁹

Ezt az utóbb *Einheitstheorie* néven ismertté vált elméletet vette át a német jogirodalom többsége¹¹⁰ és a bírói gyakorlat is. A BGH már egy 1957-es ítéletében úgy foglalt állást, hogy a szerződésátruházás „háromoldalú *sui generis* szerződés”.¹¹¹

A bíróságok a szerződésátruházás lehetőségét a szerződési szabadság elvéből vezetik le.¹¹² Bár a BGB 311. § (1) bekezdése e körben szerződésre utal, azaz olyan jogügyletekre, amelyek két fél egybehangzó akaratnyilatkozatából jönnek létre, a jogirodalom egybehangzóan elismeri, hogy a szerződési szabadság elve – értelemszerűen – ugyanígy érvényesül a többalanyú jogviszonyok, így a háromoldalú szerződésátruházás esetén is.¹¹³

A modern szerződési jog alapintézménye a szerződési szabadság, amelynél fogva „mindenki meghatározhatja akar-e szerződést kötni (szerződéskötési szabadság); meghatározhatja, kivel akar szerződést kötni (a partnerválasztás szabadsága); meghatározhatja milyen fajta szerződést kíván kötni (szerződési típuszabadság), végül meghatározhatja, hogy milyen tartalommal kíván szerződést kötni (a diszpozitivitás elve).”¹¹⁴ A szerződési szabadság alapjogi védelmet élvez.¹¹⁵

¹⁰⁶ ESSER 78.

¹⁰⁷ PIEPER 73.

¹⁰⁸ KLIMKE 22–33.

¹⁰⁹ PIEPER 13., NÖRR – SCHEYHING – PÖGGELER § 16, LARENZ § 35 III.

¹¹⁰ Hans Claudius FICKER: Vertragsübernahme und droit relatifs au bien: Ein Beitrag zur Lehre von Relativität des Schuldverhältnisses, *AcP*, 165 (1965) 32., NÖRR – SCHEYHING – PÖGGELER 183., PIEPER 173., LARENZ § 35 III., Dirk LOOSCHELDERS – Mark MAKOWSKY: Relativität des Schuldverhältnisses und Rechtsstellung Dritter. *JA* 2012, 724., Dirk LOOSCHELDERS: *Schuldrecht Allgemeiner Teil*. München, Vahlen, 2011. Rn 1168.

¹¹¹ MDR 1958, 90. BGHZ 95, 88, 94. Az utóbb kialakult szerződésátruházási gyakorlat jelentős részt a BGH üzletrészátruházással kapcsolatos gyakorlatán alapul.

¹¹² Lásd például BGH WM 1974, 908. A jogirodalmi hivatkozásokhoz lásd pl. KLIMKE 45–49., LIEDER § 4.

¹¹³ KLIMKE 47.

¹¹⁴ Részletesen Franz BYDLINSKI: *Privatautonomie und objektive Grundlagen des verpflichtenden Rechtsgeschäftes*. Bécs, Springer, 1967. A szerződési szabadság elvére való hivatkozást egyes szerzők arra tekintettel vitatták, hogy a szerződésátruházás rendelkező ügylet, a rendelkező ügyletek körében pedig a szerződési szabadság elve nem érvényesül. (KLIMKE 5.)

¹¹⁵ Grundgesetz 14. § (1) bekezdés és 2. § (1) bekezdés.

A szerződési szabadság azonban nem terjed ki arra, hogy a felek eltérjenek a jogalkotó által biztosított átruházási módoktól, azaz e körben típuskénszer érvényesül.¹¹⁶ Mivel a német jogban a szerződésátruházás, amint arra az alábbiakban még kitérünk, rendelkező ügylet, felmerül, hogy a szerződési szabadság megfelelő indok-e a szerződésátruházás elismeréséhez. A többségi álláspont analógia útján elismeri a szerződési szabadság rendelkező ügyletekre történő kiterjesztését, arra hivatkozással, hogy szerződésátruházás esetén sor kerül kötelezettségvállalásra is, így az analógia alkalmazása nem kizárt.¹¹⁷

A fenti bizonytalanságok ellenére a mai német jogban lényegében egyöntetű az az álláspont, hogy a szerződésátruházás *sui generis* háromoldalú szerződés.

B. A szerződésátruházás mint rendelkező ügylet

A szerződésátruházás kettős természettel bír: az egyszerre rendelkező ügylet és jogutódlás.¹¹⁸

Ahogy arra Vékás számos helyen rámutatott, az 1959-es „Ptk. alkotóinak legjobb igyekezete ellenére elszegényedett (...) a polgári jogi dogmatika. A nagyon leegyszerűsödött (túlzás nélkül mondhatjuk: primitívvé vált) magánjogi forgalom szükségszerűen maga után vonta a dogmatikai megoldások árnyalatainak eltűnését, a kontúrok elhalványulását. Évszázadok óta ismert és alkalmazott jogi fogalmak éle csorbult ki, vált a nemegyszer igénytelen jogszolgáltatás áldozatává.”¹¹⁹ Ezek közé sorolja Vékás az elkötelező és a véghezvivő szerződések kategóriáját.¹²⁰ Nem meglepő ezért, hogy a Ptk. törekedett a korábnál dogmatikailag tisztább megoldásokat kialakítani. E változtatások közé tartozik, hogy a Ptk. az engedményezést rendelkező ügyletként szabályozza.¹²¹

Ilyen előzmények mellett is meglepő lehet a hazai olvasók számára, hogy a német jog a szerződésátruházást – amint arra a fentiekben már utaltunk – rendelkező ügyletként szabályozza. Az alábbiakban ezt a kérdéskört járjuk körül.

A német jogban minden jogügyleti jogutódlás absztrakt rendelkező ügylet, amely elkülönül a kötelező ügylettől (*Trennungsprinzip*)¹²² és amely független a jogcím érvényességétől (*Abstraktionsprinzip*).¹²³ Az absztrakció két komponensből áll. A „belső” absztrakció azt fejezi ki, hogy a rendelkező ügylet mentes a jogcímtől,¹²⁴ míg a „külső” absztrakció következtében a kötelező ügylet léte és érvényessége a rendelkező ügylet létre és érvényességére nem hat ki.¹²⁵ Míg az absztrakciós elv ingó dolgok esetén azáltal növeli forgalom biztonságát, hogy a szerzőnek nem kell a teljes átruházási lánc érvényességét vizsgálni, a követelések esetén az elv azáltal védi az engedményest, hogy nem kell attól tartania, hogy az adós a korábbi átruházások

¹¹⁶ LIEDER 98.

¹¹⁷ KLIMKE 17.

¹¹⁸ NÖRR – SCHEYHING – PÖGGELER 186., LARENZ 618.

¹¹⁹ VÉKÁS Lajos: Az új Polgári Törvénykönyv elméleti előkérdései. Budapest, HVG-ORAC, 2001. 199.

¹²⁰ VÉKÁS 207.

¹²¹ Ptk. 6:193. §. Lásd ehhez GÁRDOS (2009) 95–127.

¹²² A *Trennungsprinzip* eredetéhez lásd SAVIGNY 312.

¹²³ LIEDER 231., 264. Többek között Heckre és Coester-Waltjenre hivatkozással jelzi Lieder, hogy a rendelkező ügylet alapjául szolgáló dologi megállapodás kifejezés téves, mivel annak tárgya nem csak dolog, hanem jog, követelés, tartozás és szerződési pozíció is lehet. (LIEDER 236.)

¹²⁴ LIEDER 272.

¹²⁵ LIEDER 272.

alapjául szolgáló kötelező ügylet érvényességével kapcsolatos kifogást hoz fel vele szemben.¹²⁶

A dologi megállapodás létrejöttéhez a felek, a rendelkezés tárgya (az átruházni kívánt vagyontárgy) és az átruházás módjának a meghatározása szükséges.¹²⁷ Az érvényességére az általános jogügyleti szabályok irányadóak.¹²⁸

Klimke – némi iróniával – jegyzi meg, hogy a német jogban nem vitatott, hogy a szerződésátruházás rendelkező ügylet. Azzal kapcsolatban ugyanakkor már nem egységes az egyes szerzők álláspontja, hogy mi a rendelkezés tárgya, ki rendelkezik és a szerződésátruházás vajon egyben kötelező ügylet is.¹²⁹

A rendelkezés tárgya – a jogirodalom többségi álláspontja szerint – a jogosulti és a kötelezetti pozíció,¹³⁰ azaz a kötelmi jogviszony mint egész.¹³¹ Közelebbről, a szerződésből kilépő fél oldalán a rendelkezés tárgya a már fennálló és a potenciális követelések, a hatalmasságok, a szerződésből fakadó szolgáltatások és a szerződéssel összefüggő jognyilatkozatok átvételének a joga, a szerződésben maradó fél oldalán pedig a rendelkezés tárgya a szerződésben maradó fél aktuális és potenciális hitelezői pozíciója.¹³² A kifogások átszállása nem a rendelkező ügylet tárgya, az pusztán a jogutódlás következménye.¹³³ Ahogy arra fent utaltunk, a jogirodalom nem egységes a tekintetben, hogy maga a kötelelem negatív elemei képezhetik-e rendelkezés tárgyát.

A rendelkezés tárgya körüli bizonytalanságot jól tükrözi, hogy Nörr anomáliának minősíti, hogy a szerződési pozíció rendelkező ügylet tárgya lehet. Nörr tehát magát a szerződési pozíciót tekinti a rendelkezés tárgyának, és erre vonatkozóan fogalmazza meg a kritikáját arra alapozva, hogy miközben a német jog elismeri, hogy a szerződési pozícióval lehet rendelkezni, addig a szerződési pozíción egyébként dologi jogok (így pl. haszonélvezet vagy zálogjog) nem alapíthatók.¹³⁴

Végül e körben vitatott az is, hogy a szerződésben maradó fél rendelkezésének mi a tartalma. A jogirodalom e körben a szerződésben maradó fél és a tartozásátvállalás jogosultja pozíciójának hasonlóságára tekintettel a tartozásátvállaláshoz nyúl vissza.¹³⁵ Tartozásátvállalás esetén a többségi álláspont szerint a jogosult rendelkezése a kötelelem tartalmának a változását eredményezi,¹³⁶ míg a kisebbségi álláspont szerint a rendelkezés tartalma az, hogy a jogosult lemond a korábbi kötelezettel (szerződésátruházás esetén a szerződésből kilépő féllel) szembeni jogairól.¹³⁷ Klimke meggyőzően mutat rá, hogy a két álláspont közötti különbség dogmatikai szempontból ugyan izgalmas, de annak gyakorlati relevanciája nincs.¹³⁸

¹²⁶ LIEDER 278., NÖRR – SCHEYHING – PÖGGELER § 2 I 2 b.

¹²⁷ LIEDER 237.

¹²⁸ Motive zu dem Entwurfe eines Bürgerlichen Gesetzbuches für das Deutsche Reich. 3. kötet. Berlin – Leipzig, Guttentag, 1888. 8.

¹²⁹ KLIMKE 72.

¹³⁰ NÖRR – SCHEYHING – PÖGGELER 187.

¹³¹ LARENZ 618., KLIMKE 72.

¹³² NÖRR – SCHEYHING – PÖGGELER 187., KLIMKE 72.

¹³³ KLIMKE 73.

¹³⁴ NÖRR – SCHEYHING – PÖGGELER 187.

¹³⁵ LARENZ 604.

¹³⁶ Lásd pl. LARENZ 604.

¹³⁷ DÖRNER 184.

¹³⁸ KLIMKE 75.

C. A szerződésátruházás mint kötelező ügylet

Kérdés, hogy ha a szerződésátruházás rendelkező ügylet, akkor van-e és ha igen, akkor mi a jogcíme a rendelkezésnek.

A német jogban a rendelkező ügylet – főszabályként – absztrakt természetű. A rendelkező ügylet nem tartalmazza maga a vagyonmozgás jogcímét, hanem ez a felek között létrejövő kötelező ügyletben rejlik.¹³⁹ Általában kevés problémát okoz a kötelező ügylet „megtalálása”. A szerződésátruházás esetén azonban, részben arra tekintettel, hogy az ügyletnek három érintettje van, részben pedig arra, hogy a fent ismertetettek szerint a kétoldalú szerződéssel történő szerződésátruházás különféle változatokban is létrejöhet, nem olyan egyszerű megválaszolni ezt a kérdést.

A német jogirodalomban szinte egyedül Zweigert vitatja, hogy szükséges-e egyáltalán kauza a szerződésátruházáshoz. Zweigert szerint abban az esetben, ha a szerződésbe belépő fél azért lép be a jogviszonyba, hogy a szerződést „megszerezze”, a szerződésből kilépő fél célja pusztán a szerződési pozíciótól való szabadulás, a szerződésben maradó fél számára pedig pusztán az a releváns, hogy az alanycsere jogutódlás legyen, akkor a szerződésátruházás maga a cél (*Selbstzweck*). Álláspontja szerint tipikusan ez a helyzet, ha a szerződésátruházásban részes felek közül egyik sem fizet vagy teljesít más ellenszolgáltatást.¹⁴⁰

A többségi álláspont szerint, mivel maga az átruházás rendelkező ügylet, ezért a mögött szükségszerűen található egy kötelező ügylet, amelyben a felek a szerződésátruházásra vállaltak kötelezettséget.¹⁴¹ Más szerzők ezzel szemben úgy foglalnak állást, hogy a szerződésátruházással a felek közvetlenül valósítják meg a céljukat, anélkül, hogy korábban az átruházásra kötelezettséget vállaltak volna. Legalábbis ez az eset akkor, ha az átruházással összefüggésben ellenszolgáltatás fizetésére egyik fél sem vállal kötelezettséget.¹⁴² Lieder álláspontja szerint a szerződésátruházás pusztán rendelkező ügylet, amely mögött kötelező ügylet nem található. Ennek magyarázataként arra mutat rá, hogy a szerződésátruházást követően a szerződésbe belépő fél kötelezettségét nem a szerződésátruházás mögött megbújó kötelező ügylet, hanem az eredeti szerződő fél pozíciója határozza meg.¹⁴³

Azon szerzők között, akik a szerződésátruházás esetén is szükségesnek látnak kötelező ügyletet, vitatott, hogy a szerződésbe belépő fél számára a szerződésátruházás elkötelező ügylet-e.¹⁴⁴ Egyes szerzők a kérdésre igenlő választ adnak,¹⁴⁵ míg mások – azt hangsúlyozva, hogy új kötelezettség elvállalására nem, csupán egy már létező kötelezettség átvállalására kerül

¹³⁹ LARENZ 618., ROTH – KIENINGER § 398 Rn 2., STÜRNER § 398 Rn 1., KLIMKE 79.

¹⁴⁰ Konrad ZWIEGERT: Das Statut der Vertragsübernahme. *RebelsZ* 23 (1958) 651-652. Az újabb jogirodalomból lásd WAGEMANN 554. Lásd továbbá Klimke álláspontját, aki szerint szerződésátruházás esetén a szerződésből kilépő fél elveszti a szerződésből fakadó követeléseit és jogait, egyúttal megszabadul a szerződésből fakadó tartozásoktól. A szerződésbe belépő fél oldalán egyúttal ennek az inverze történik. Ez a különbség alkalmas lehet a szerződésátruházás gazdasági indokának a megvilágítására, a szerződésátruházással megvalósuló kétirányú vagyonmozgás tehát öncél. (KLIMKE 84–85.)

¹⁴¹ NÖRR – SCHEYHING – PÖGGELER 199, DÖRNER 191.

¹⁴² WAGEMANN 555.

¹⁴³ LIEDER 135.

¹⁴⁴ KLIMKE 78.

¹⁴⁵ LARENZ 618.

sor – vitatják ezt.¹⁴⁶ Klimke terminológiai vitának látja e kérdést, mivel az nem vitatott, hogy a szerződésátruházás eredményeként a szerződésbe belépő felet olyan kötelezettség terheli, amely a szerződésátruházást megelőzően nem terhelte.¹⁴⁷

Ugyancsak vitatott, hogy a kötelező ügylet kik között jön létre. Mivel vagyonomozgás jellemzően két fél között értelmezhető, ezért – a rendelkező ügylethez hasonlóan – a kötelező ügylet esetén is mindhárom forgatókönyvet vizsgálni kell.

A szerződésből kilépő és a szerződésbe belépő fél közötti jogviszonyban a legkönnyebb a vagyonomozgás felismerése, hiszen az alanyváltozás is ezen személyek között történik. A szerződésből kilépő fél szabadul a szerződésből fakadó kötelezettségektől és elveszti a szerződésből fakadó jogokat és követeléseket, a szerződésbe belépő fél pedig ugyanezen aktívákat és passzívákat szerzi meg. Az elkötelező ügylet tehát tipikusan *solvendi causa*.¹⁴⁸

A többségi álláspont szerint nem szükséges, hogy a szerződésből kilépő és a szerződésbe belépő fél között jöjjön létre a kötelező ügylet.¹⁴⁹ Ugyancsak elképzelhető a vagyonomozgás a szerződésben maradó és a szerződésbe belépő fél között. A szerződésben maradó fél irányából nézve az új szerződő partner a tartozás irányának a megváltozását eredményezi, valamint – adott esetben – a változás a szerződésben maradó fél pozíciójának az erősödésével is járhat. Ez a helyzet például, ha a korábbi szerződő fél fizetéseképtelen volt, míg az új szerződő fél szolvens. Ebben az esetben is elképzelhető, hogy a két fél között létrejön egy kötelező ügylet, amelynek teljesítéseként sor kerül a szerződésátruházásra, de annak sincs akadálya, hogy a szerződésátruházás itt is *Selbstzweck* legyen.¹⁵⁰ Ugyanez igaz a szerződésben maradó és a szerződésből kilépő fél között is.¹⁵¹

Ha a szerződésátruházásra háromoldalú ügylet eredményeként kerül sor, akkor jellemzően mindhárom fél a saját gazdasági célját kívánja megvalósítani az ügylettel. Ezzel kapcsolatban korábbi, az átruházásra irányuló kötelezettségvállalás nem létezik a felek között, de a szerződésátruházással hallgatólagosan létrejön egy háromoldalú kötelező ügylet.¹⁵²

Klimke vizsgálja azt a kérdést, hogy a kötelező ügyletre milyen szabályok irányadóak. A szerződésben maradó és a szerződésbe belépő, valamint a szerződésben maradó és a szerződésből kilépő közötti szerződést atipikus szerződésnek tartja.¹⁵³ Ellenben a szerződésből kilépő és a szerződésbe belépő között létrejövő megállapodásra az adásvétel szabályait tartja indokoltnak alkalmazni.¹⁵⁴

A kötelező ügyletre az általános szabályok irányadóak. E körben ezért a jogirodalom kevés, olyan kérdést vizsgál, amely kifejezetten a szerződésátruházás kapcsán lenne releváns.

¹⁴⁶ NÖRR – SCHEYHING – PÖGGELER 223.

¹⁴⁷ KLIMKE 79.

¹⁴⁸ Részben eltérő állásponton van Klimke, aki szerint például az ajándékozási céllal történő szerződésátruházás esetén nincs szó *solvendi causa*-ról. (KLIMKE 83.)

¹⁴⁹ KLIMKE 80. Eltérő álláspontot képvisel pl. Dörner, aki szerint a kötelező ügylet minden esetben a kilépő és a belépő közötti ügyletre vezetendő vissza. (DÖRNER 184, 187.)

¹⁵⁰ KLIMKE 88.

¹⁵¹ KLIMKE 89–90.

¹⁵² KLIMKE 369–370.

¹⁵³ KLIMKE 374–375.

¹⁵⁴ KLIMKE 371–374.

Az egyik ilyen kérdés a harmadik fél hozzájárulásának a hiánya. Ezzel kapcsolatban a jogirodalom álláspontja az, hogy a hozzájárulás megtagadása a kötelező ügylet alanyai között lehetetlenülésnek minősülhet.¹⁵⁵

Értelemszerűen szerződésátruházás esetén is külön vizsgálandó a kötelező ügylet és a rendelkező ügylet érvényessége.¹⁵⁶ Kevés szerző vizsgálja azt a kérdést, hogy a kötelező ügylet hibája kihat-e a szerződésátruházásra. Dörner, Pieper és Klimke álláspontja szerint az alapügylet hibája – a felek eltérő rendelkezésének a hiányában¹⁵⁷ – nem hat ki a szerződésátruházásra.¹⁵⁸

Ugyancsak vizsgálja néhány szerző,¹⁵⁹ hogy az átruházni kívánt szerződés létre nem jötte, érvénytelensége, az attól való elállás miként minősíthető a kötelező ügylet alanyainak a jogviszonyában. Egységes az álláspont a tekintetben, hogy ha a szerződés érvénytelen és nincs is mód arra, hogy az utóbb érvényessé váljon, az szerződésszegésnek minősül, de vitatott, hogy vajon jogszavatossági hibáról van-e ilyenkor szó vagy az eladó az átruházásra vonatkozó kötelezettségét [BGB 433. § (1) bek.] sérti-e meg.¹⁶⁰

Ha a rendelkező ügylet érvényes, de a kötelező ügylet érvénytelen, a feleknek a gazdagodással kell elszámolniuk. Ha a szerződésben maradó fél kész a felekkel együttműködni, akkor a szerződés visszaruházásának lehet helye.¹⁶¹ Ennek hiányában a szerződésbe belépő fél a szerződés aktíváinak a visszaruházására köteles, a szerződésből kilépő fél pedig köteles a szerződésbe belépő felet a kötelezettségek alól mentesíteni.¹⁶² A szerződésbe belépő és a szerződésben maradó fél közötti szerződés esetén a szerződésben maradó fél a többi érintett együttműködése esetén visszaruházást, ennek hiányában a szerződés megszüntetését követelheti.¹⁶³ A szerződésbe belépő fél pedig közreműködés esetén a szerződés visszaruházását, ennek hiányában az érték megtérítését követelheti a BGB 812. § (1) bekezdése és 818. § (2) bekezdése alapján.¹⁶⁴

IV. A szerződésátruházási szerződés alanyai

A szerződési pozíció átszállására szerződés vagy jogszabály rendelkezése alapján kerülhet sor.¹⁶⁵ A szerződésen alapuló szerződésátruházás megvalósulhat akár három-, akár kétoldalú szerződés formájában. Ez utóbbi esetén az átruházás a kétoldalú szerződésben nem részes fél hozzájárulását igényli.¹⁶⁶

¹⁵⁵ KLIMKE 377–378.

¹⁵⁶ NÖRR – SCHEYHING – PÖGGELER 199.

¹⁵⁷ KLIMKE 92.

¹⁵⁸ DÖRNER 191, PIEPER 214, KLIMKE 90–93.

¹⁵⁹ Lásd pl. Harm Peter WESTERMANN: § 453. In Harm Peter WESTERMANN (szerk.): *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch*. München, Beck, 2019, Rn. 10.

¹⁶⁰ KLIMKE 383.

¹⁶¹ KLIMKE 398.

¹⁶² KLIMKE 398.

¹⁶³ KLIMKE 399.

¹⁶⁴ NÖRR – SCHEYHING – PÖGGELER 199, KLIMKE 400.

¹⁶⁵ NÖRR – SCHEYHING – PÖGGELER 191.

¹⁶⁶ NÖRR – SCHEYHING – PÖGGELER 191., KLIMKE 37., HEINEMEYER Vor § 414 Rn. 9., LARENZ 618., a bírói gyakorlatból lásd pl. BHGZ 142, 23, 30.

A. A szerződésátruházás mint háromoldalú ügylet

A német jogirodalom lényegében kivétel nélkül elismeri, hogy a szerződésátruházás megvalósulhat a szerződésből kilépő, a szerződésben maradó és a szerződésbe belépő fél háromoldalú szerződéseként.

Az egyetlen jelentős kritikát ezzel kapcsolatban Dörner fogalmazta meg, aki vitatta, hogy a szerződésátruházás háromoldalú szerződésként is létrejöhet.¹⁶⁷ Dörner kiindulópontját e tekintetben a tartozásátvállalás BGB-beli szabályai jelentették. A tartozásátvállalásra a BGB két megoldást is nyújtott: a 414. §-a szerint a jogosult és az új kötelezett, a 415. § szerint pedig a jogosult hozzájárulása mellett a régi és az új kötelezett szerződését. Dörner álláspontja szerint a szerződésátruházásra kizárólag a BGB 415. §-a szerint kerülhet sor, nincs mód tehát arra, hogy a szerződésben maradó fél ne pusztán hozzájárulást adjon az alanyváltozáshoz, hanem az átruházásban részes féllé váljék. Dörner a juttatás (*Zuwendung*) irányából közelítve a kérdéshez, azt állította, hogy szerződésátruházás esetén a juttatásra a kilépő és a belépő fél között kerül sor, mivel az ő vagyonukban áll be változás.¹⁶⁸ A szerződésben maradó fél számára csupán annak a biztosítása szükséges, hogy a szerződésbe belépő fél vagyoni helyzete és fizetőkészsége ne legyen rosszabb, mint a szerződésből kilépő féle. Ebből azonban jól látszik, hogy a szerződésben maradó fél nem szerződő partner, a helyzete a BGB 415. §-ában szabályozottal azonos.

Ezt az értelmezést azonban számos szerző bírálja. Nörr például arra mutat rá, hogy Dörner álláspontja figyelmen kívül hagyja a szerződésben maradó fél további érdekeit. A sörszállítási szerződések példáján Nörr arra mutat rá, hogy számos esetben a szerződésátruházás során a szerződésben maradó fél szerepe nem passzív, a jogutódlást pusztán „eltűrő”. Épp ellenkezőleg: a szerződésátruházás a szerződésben maradó fél érdekeit szolgálja. Nörr példája szerint a kocsmá tulajdonosának a személyében bekövetkező változás esetén adott esetben a sörszállító érdekét szolgálja, hogy a jogelőddel kötött szerződés változatlan tartalommal fennmaradjon. Indokolatlan ezért nem elismerni, hogy a szerződésben maradó fél a szerződésátruházásban részes fél lehet. Ahelyett tehát, hogy csupán a kétoldalú szerződésátruházást ismernénk el, a három érintett fél számára választási lehetőséget kell biztosítani, hogy a szerződésátruházás – a szerződésben maradó fél hozzájárulása mellett – a kilépő és a belépő szerződésekként vagy a felek háromoldalú szerződésekként jön-e létre.¹⁶⁹

B. A szerződésátruházás mint kétoldalú ügylet

Bár – figyelemmel a kétoldalú szerződésben nem részes harmadik fél hozzájárulásának szükségességére – a két- és a háromoldalú szerződés formájában megvalósuló szerződésátruházás között a különbség formainak tűnik, e különbségnek praktikus következményei is vannak. Míg a kétoldalú szerződés a két fél akarategységének kialakulásával létrejön, ahhoz a felek kötve vannak, addig a háromoldalú szerződés esetén a három fél akarategységének megteremtéséig szerződésről nem beszélhetünk, így a felek – az ajánlati kötöttség korlátai között – kiléphetnek a formálódó megállapodásból.

¹⁶⁷ DÖRNER 133.

¹⁶⁸ DÖRNER 133.

¹⁶⁹ NÖRR – SCHEYHING – PÖGGELER 193.

Vitatott a jogirodalomban, hogy a kétoldalú szerződés mely felek között jöhet létre.¹⁷⁰ Azt minden szerző elismeri, hogy a szerződésből kilépő és a szerződésbe belépő fél között létrejöhet a szerződés. Ebben az esetben a szerződésátruházás konstrukciója a jogviszonyok alanyait tekintve nem tér el az engedményezés és a tartozásátvállalás körében szabályozott megoldástól.¹⁷¹ Egyes szerzők ezen túlmenően azt is elismerik, hogy a szerződésben maradó és a szerződésbe belépő fél között is létrejöhet a szerződés.¹⁷² Ebben az esetben az átruházásra az alábbiak szerint kerül sor: a szerződésből kilépő felet terhelő tartozás az adós közreműködése nélkül átruházható a BGB 414. §-a alapján, míg az őt illető követelések átruházására a BGB 185. §-a szerint mint nem jogosult általi rendelkezés érvényesül.¹⁷³ Végül létezik olyan álláspont is, amely szerint akár a szerződésből kilépő és a szerződésben maradó fél között is létrejöhet a szerződésátruházás.¹⁷⁴ Ezt azonban a jogirodalom általában problematikusnak tartja.¹⁷⁵ E megoldás már a követelések átruházás kapcsán is nehézségekbe ütközik, hiszen a BGB 398. §-a alapján a követelések átruházása a régi és az új jogosult megállapodását feltételezi. Bár felmerülne, hogy a szerződésből kilépő fél és a szerződésben maradó fél a szerződésbe belépő, de az átruházási szerződésben nem részes fél javára köti meg az átruházási szerződést, a bírói gyakorlat nem ismeri el a harmadik személyek javára kötött rendelkező ügyleteket.¹⁷⁶ Értelemszerűen ennél még problematikusabb a kötelezettségek harmadik személyre történő átruházása olyan szerződés formájában, amelyben az új kötelezett nem szerződő fél. Ez a megoldás nyilvánvalóan szembe megy a kötelek relatív szerkezetével. Bár a német jogban a BGB 185. §-ában szabályozott nem jogosult általi rendelkezés számos esetben szolgál megoldásként, a jelen esetben a rendelkezés nem alkalmazható, hiszen a tartozásnak épp a szerződésben maradó fél a jogosultja, a tartozásátvállalás a jogosult általi rendelkezésnek minősül.¹⁷⁷ A többségi álláspont ezért elveti annak a lehetőségét, hogy a szerződésátruházásra irányuló szerződés a szerződésben maradó fél és a szerződésből kilépő fél között jöjjön létre a szerződésbe belépő hozzájárulása mellett.¹⁷⁸

Ha a szerződésátruházásra két személy közötti szerződéssel kerül sor, akkor az ügylet – a szerződési szabadságból, pontosabban a szerződési partner megválasztásának a szabadságából fakadóan¹⁷⁹ – a harmadik fél előzetes vagy utólagos hozzájárulását igényli.¹⁸⁰ A hozzájárulásig a szerződés érvénytelen (*schwebende Unwirksamkeit*).

¹⁷⁰ Vitatott, hogy a kétoldalú és a háromoldalú megoldások között létezik-e „rangsor”, azaz e kettő közül bármelyik főszabálynak tekinthető-e. Figyelemmel arra, hogy a kérdés a hazai szabályozás jobb megértése szempontjából (és akár azt is megjegyezhetjük, hogy talán még a német szabályozás szempontjából is) kevésbé releváns, ezért a vita ismertetésétől eltekintünk. (Lásd ehhez KLIMKE 39–41.)

¹⁷¹ KLIMKE 53.

¹⁷² Lásd pl. Michael MARTINEK: Derivativer und originärer Verbraucherschutz bei der Vertragsübernahme. *JZ* 2000, 557.

¹⁷³ KLIMKE 56.

¹⁷⁴ Volker RIEBLE: § 414 In: *J. von Staudingers Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch*. Berlin, Sellier – De Gruyter, ¹³2017. Rn. 109.

¹⁷⁵ KLIMKE 57.

¹⁷⁶ BHGZ 41, 95, 96. Klimke utal arra, hogy a harmadik javára kötött rendelkező ügyletek kizártságát részben orvosolhatja az a megoldás, hogy átruházás helyett a felek megszüntetik az eredeti követelést, és azt a harmadik javára újraalapítják. E körben ugyanis nem érvényesül a fent hivatkozott tilalom. (KLIMKE 57.)

¹⁷⁷ KLIMKE 58.

¹⁷⁸ KLIMKE 64.

¹⁷⁹ NÖRR – SCHEYHING – PÖGGELER 191.

¹⁸⁰ Bár a BGB analógiaként hivatkozott 415. §-a utólagos hozzájárulásról (*Genehmigung*) szól, a jogirodalom álláspontja egységes, hogy a harmadik személy a nyilatkozatát előre is megteheti. Lásd pl. NÖRR – SCHEYHING – PÖGGELER 193.

A hozzájárulás akár ráutaló magatartással is megadható.¹⁸¹ A BGB 182. § (2) bekezdése alapján a hozzájárulásra nem irányadóak az alapügyletre előírt formai követelmények. Egyebekben a hozzájárulással kapcsolatban különös követelmények nem érvényesülnek, így a nyilatkozat érvényessége és hatályossága az általános szabályok szerint vizsgálendő.¹⁸² A hozzájárulás megtámadásával kapcsolatban az a kérdés merült fel, amelyet már fent vizsgáltunk: kihez kell címezni a megtámadó nyilatkozatot. A BGB 182. § (1) bekezdése alapján a hozzájárulás akár az egyik, akár a másik félhez címezhető, a BGB azonban arra a kérdésre nem ad választ, hogy a megtámadást az eredeti címzethez, bármelyik félhez vagy mindkét félhez kell-e címezni. A BGH álláspontja szerint a megtámadást mindkét félhez kell címezni, mivel az eredményes megtámadás mindkét fél helyzetét alapvetően érinti.¹⁸³ A jogirodalom többségi is ezen az állásponton van.¹⁸⁴

A szerződésátruházáshoz szükséges hozzájárulását a szerződésben maradó fél akár már a szerződés létrejöttekor megadhatja.¹⁸⁵ A hozzájárulás megadható meghatározott személyi kör tekintetében is.¹⁸⁶ Nörr arra mutat rá, hogy a hozzájárulás megadható meghatározott feltételek mellett is. A közzétett esetek alapján ilyen tipikusan üzletrészátruházás esetén fordul elő.¹⁸⁷ Ugyancsak nincs akadálya annak, hogy a hozzájárulásra ráutaló magatartással kerüljön sor.¹⁸⁸

Klimke mutat rá, hogy azokban az esetben, amikor a fél a szerződésátruházáshoz szükséges hozzájárulását már a szerződéskor megadja, de ezt az általános szerződési feltételeiben teszi meg, akkor az általános szerződés feltétel szerződés részévé válására vonatkozó szabályok és a szerződési feltételek tisztességtelenségére vonatkozó szabályok alapján kell vizsgálni, hogy van-e hozzájárulás a szerződésátruházáshoz.¹⁸⁹

A felek jognyilatkozatai időben elválhatnak egymástól. Ahogy az sem szükséges, hogy a háromoldalú szerződés egy okiratban öltön testet, nincs időponthoz kötve kétoldalú szerződés esetén a szerződésben nem részes fél hozzájárulása sem. A harmadik személy a hozzájárulását akár a kétoldalú megállapodás létrejöttét megelőzően, akár azt követően is megadhatja.¹⁹⁰

Bár általában a felek szabadon választhatnak a két- vagy háromoldalú szerződési konstrukció között, egyes esetekben a választási jog korlátozott. Ha például az alapul fekvő jogviszonyban a felek a követelés átruházhatóságát korlátozták, akkor a szerződésátruházás csak háromoldalú szerződésben valósítható meg.¹⁹¹ Ugyanez a helyzet abban az esetben is, ha a felek a szerződésátruházással egyidejűleg módosítani is kívánják az átruházott szerződést. Ez – magától értetődő módon – nem lehetséges anélkül, hogy a szerződésbe belépő fél e szerződésben szerződő fél lenne.¹⁹²

¹⁸¹ KLIMKE 230.

¹⁸² KLIMKE 232-243.

¹⁸³ BGHZ 137, 255, 260.

¹⁸⁴ NÖRR – SCHEYHING – PÖGGELER 199, ROTH – KIENINGER § 398 Rn. 189.

¹⁸⁵ NÖRR – SCHEYHING – PÖGGELER 193.

¹⁸⁶ NÖRR – SCHEYHING – PÖGGELER 193. A társasági jogi joggyakorlatra utalással, pl. BGH WM 1955, 805.

¹⁸⁷ NÖRR – SCHEYHING – PÖGGELER 193. A joggyakorlatához lásd BGH WM 1955, 805.

¹⁸⁸ NÖRR – SCHEYHING – PÖGGELER 194.

¹⁸⁹ KLIMKE 243-244.

¹⁹⁰ NÖRR – SCHEYHING – PÖGGELER 191.

¹⁹¹ KLIMKE 54. BGHZ 70, 299, 303.

¹⁹² LARENZ 618., KLIMKE 65.

V. A szerződésátruházási szerződéssel kapcsolatos egyes kérdések

A. A szerződés létrejötte és érvényessége

A szerződés létrejöttére az általános szabályok irányadóak.¹⁹³ E szabályokat csupán némiképp bonyolítja, hogy a BGB klasszikusan kétoldalú jogviszonyokra megfogalmazott szabályait szerződésátruházás esetén – a választott szerződési konstrukció függvényében – háromalanyú jogviszonyban kell alkalmazni. Ez a jognyilatkozatok megtétele, a szerződés létrejöttéhez szükséges akarategység kapcsán nem vet fel különleges problémákat. A jognyilatkozat hatályosulását értelemszerűen mindkét címzett tekintetében vizsgálni kell.¹⁹⁴

Nem egységes a német jogirodalom azzal kapcsolatban, hogy a szerződéshez szükséges akarategységnek mire kell kiterjednie átruházás esetén. Az *Einheitslehre* alkalmazása esetén a kérdésre adott válasz egyértelmű: az akarategységnek a szerződési pozíció átruházására kell kiterjednie. A *Zerlegungstheorie* esetén azonban a helyzet nem ennyire egyértelmű. Nem világos ugyanis, hogy ha a felek akarategysége a szerződési pozícióhoz kapcsolódó valamennyi átruházható követelés, jog és tartozás átruházására kiterjed, akkor azzal magát a szerződési pozíciót vagy csupán a megjelölt követeléseket, jogokat és tartozásokat kívánják-e átruházni a felek. Klimke példája szerint a dogmatikai vita gyakorlati jelentőségűvé válik, ha például a szerződésátruházást megelőzően a vevő a vételár esedékes részletét már megfizette, és arra a kérdésre keressük a választ, hogy az átruházást követően a visszakövetelés joga az eredeti vagy az új vevőt illeti-e.¹⁹⁵ Klimke álláspontja szerint ezért abban a *Zerlegungstheorie* esetén is szükséges a teljes szerződési pozíció átruházására vonatkozó akarategység megkövetelése.

Ugyancsak kevés speciális kérdés merül fel az érvénytelenség körében. A háromoldalú szerződés megtámadásával kapcsolatban kevés közzétett eset található. A BGH egy bérleti szerződésbe történő belépés kapcsán azt vizsgálta, hogy megtámadható-e a szerződés, ha a szerződésbe belépő fél a szerződésben maradó felet megtévesztette, de erről a szerződésből kilépő fél nem tudott és nem is kellett tudnia. A BGH ilyen körülmények között a szerződést nem látta megtámadhatónak. A sikeres megtámadáshoz a BGB 123. § (2) bekezdése alapján mindkét másik félnek közre kellett volna működnie a megtévesztésben vagy arról tudnia kellett volna.¹⁹⁶ Jóhiszemű harmadik személy esetén nincs helye a szerződés megtámadásának.¹⁹⁷

Ha a szerződés a fentiek szerint nem támadható meg, helye lehet pusztán a két érintett közötti megtámadásnak, feltéve, hogy a megtévesztés az átruházás objektíven különválasztható részére vonatkozik.¹⁹⁸ Ha a szerződésből kilépő felet tévesztette meg akár a szerződésben maradó, akár a szerződésbe belépő fél, akkor a részbeni megtámadás kizárt, hiszen a megtámadás szükségszerűen a jogviszony alapját: a jogutódlást érinti. Klimke álláspontja szerint ugyanakkor nem kizárt a részleges megtámadás abban az esetben, ha a szerződésben maradó fél tévesztette meg a szerződésbe belépő felet, és a szerződésből kilépő fél a megtévesztésről nem tudott és arról nem is kellett tudnia. Ebben az esetben a szerződésből kilépő fél a sikeres megtámadás ellenére szabadul a jogviszonyból, a megtévesztés további következményeit pedig a belépő és a szerződésben maradó fél jogviszonyában kell levonni.

¹⁹³ KLIMKE 95.

¹⁹⁴ KLIMKE 96.

¹⁹⁵ KLIMKE 23.

¹⁹⁶ BGHZ 137, 255.

¹⁹⁷ KLIMKE 119–125.

¹⁹⁸ KLIMKE 126.

Ugyanezt az álláspontot tartja irányadónak a szerződésben maradó fél szerződésből kilépő fél általi megtévesztése esetén.¹⁹⁹

A tévedés és megtévesztés miatti megtámadhatóság ugyancsak számos kérdést vet fel, amelyekre nincs egyértelmű válasz a német jogban.

Megtévesztés esetén a BGB 123. §-a biztosítja a megtévesztett félnek a jognyilatkozat megtámadásának a jogát. A BGB 123. § (2) bekezdése a harmadik személy általi megtévesztés esetén a megtámadás lehetőségét leszűkíti, amikor a megtámadás feltételévé teszi, hogy a jognyilatkozat címzettje a megtévesztésről tudott vagy arról tudnia kellett. Az általában könnyen alkalmazható szabály mind a három-, mind a kétoldalú szerződéssel megvalósuló szerződésátruházás esetén egyaránt számos kérdést vet fel.

Háromoldalú szerződéssel létrejövő szerződésátruházás esetén vizsgálandó, hogy melyik fél tévesztette meg a másik felet és a harmadik fél a megtévesztésről tudott-e. Ilyen esetben is a BGB 123. § (2) bekezdése értelmében vett harmadik személynek tekintik a szerződésben szereplő harmadik személyt, ezért megtámadásra akkor van lehetőség, ha a megtévesztésben részt nem vevő személy a megtévesztésről tudott vagy arról tudnia kellett.²⁰⁰ A megtámadási jog gyakorlása azonban ezen felül is akadályokba ütközhet. Ha ugyanis az érvénytelenség a jogviszony objektívan elkülöníthető részére vonatkozik, akkor csupán e rész tekintetében van helye megtámadásnak. A szerződésből kilépő fél megtévesztése esetén ez főszabályként nem értelmezhető, hiszen a szerződésből kilépő fél részben nem tud visszalépni a jogviszonyba, így az ő megtévesztése esetén részbeni megtámadásnak nincs lehetősége. A szerződésbe belépő és a szerződésben bentmaradó fél esetén azonban elvileg nem vethető el a részbeni megtámadás. Elképzelhető tehát, hogy a megtámadás következtében szerződésbe belépő fél szabadul a kötelemből, míg a szerződésből kilépő fél a kötelemben nem kerül vissza, azaz a szerződésben maradó fél két szék között a pad alatt találja magát.²⁰¹

Ezzel összefüggésben vizsgálandó, hogy a BGB ilyen esetben nem zárja-e ki a részleges érvénytelenséget. A BGB 139. §-a úgy rendelkezik, hogy ha a jogügyletnek csak egy része érvénytelen, a részleges érvénytelenség az egész jogügylet érvénytelenségét eredményezi, kivéve, ha feltehető, hogy az érvénytelen rész nélkül is létrejött volna a jogügylet. Szerződésátruházás esetén a szerződésből kilépő fél – főszabályként – értelemszerűen attól függetlenül is kilépett volna a szerződésből, hogy a jogutódja a szerződésbe belépett volna. Azért csak főszabályként, mert ha a szerződésből kilépő fél ellenszolgáltatás fejében engedte át a szerződéses jogviszonyát, akkor a szerződésből kilépő fél számára alapvető fontosságú lehet, hogy a jogutódlás létrejöjjön.²⁰² A szerződésben maradó fél ellenben nyilvánvalóan nem akarja, hogy a szerződő partnere anélkül essen ki a jogviszonyból, hogy a helyére más belépne. Fontos azonban megjegyezni, hogy a kérdést a bírói gyakorlat nem vizsgálta és a jogirodalom is csak érintőlegesen tér ki erre a kérdésre. Klimke álláspontja szerint a szerződésátruházás a BGB 139. §-ának helyes értelmezése szerint „akkor teljesen érvénytelen, ha a jogviszony részleges fenntartása kivételesen a szerződésből kilépő fél feltételezett akaratával ellentétes.”²⁰³

¹⁹⁹ KLIMKE 126–127.

²⁰⁰ KLIMKE 125.

²⁰¹ KLIMKE 126-127.

²⁰² KLIMKE 127.

²⁰³ KLIMKE 128.

Első ránézésre egyszerűbb a helyzet a kétoldalú szerződéssel megvalósuló szerződésátruházás esetén. Ebben az esetben ugyanis a szerződés két fél között jön létre, így a szerződésátruházáshoz hozzájáruló harmadik személy tudata a megtámadás szempontjából irreleváns. Vitatott a jogirodalomban, hogy ez az értelmezés kellően tekintettel van-e a hozzájárulást adó jóhiszemű harmadik személy érdekeire. A BGH egy 1959-es ítéletében elutasította a megszorító értelmezést és kimondta, hogy a megtámadásra jóhiszemű harmadik személy esetén is mód van.²⁰⁴ Ezzel az értelmezéssel a jogirodalom jelentős része egyetért.²⁰⁵ Egyes álláspontok szerint azonban indokolt lenne a megtámadási jog gyakorlását a harmadik személy rosszhiszeműségétől függővé tenni.²⁰⁶

Ugyancsak vizsgálendő, hogy tévedés²⁰⁷ esetén hogyan alakul a felek pozíciója. Bár a kérdést felsőbb bírósági gyakorlat a szerződésátruházás kapcsán nem vizsgálta, a tartozásátvállalás kapcsán kialakult gyakorlat e körben is alkalmazhatónak tűnik. A BGH szerint az átvenni kívánt jogviszony tartalmával kapcsolatos hiba nem értelmezhető, mivel a jogutód szándéka másra nem irányulhatott, mint a jogelőd és a harmadik személy között fennálló jogviszony átvállalására.²⁰⁸ Ez az álláspontot azonban egyes szerzők túl merevnek tartják. Nem tűnik meggyőzőnek a BGH érvelése, amikor azt vizsgáljuk, hogy miért ne lehetne a szerződésbe belépő fél tévedésben a fennálló jogviszonyok lényeges tartalmával kapcsolatban.²⁰⁹

Egységes a jogirodalom álláspontja azzal kapcsolatban, hogy háromoldalú szerződéssel bekövetkező jogutódlás esetén a megtámadást kihez kell címezni: mindkét másik félhez.²¹⁰ Kérdéses azonban, hogy kétoldalú szerződéssel létrejövő jogutódlás esetén ki a megtámadás címzettje. A BGB 143. § (2) bekezdés első fordulata szerint a megtámadási nyilatkozatot a másik szerződő félhez kell címezni. A BGH álláspontja szerint a megtámadást ilyen esetben is szükséges a hozzájáruló félhez is címezni, hiszen a sikeres megtámadás mindhárom fél pozícióját érinti.²¹¹ Nörr osztja a BGH álláspontját,²¹² míg Dörner szerint a megtámadás a harmadik személy érdekeit csak érintőlegesen befolyásolja, ezért indokolatlan megkövetelni, hogy vele szemben is megtámadja a szerződést a fél.²¹³

B. Szerződésátruházás és a jövőbeli követelések engedményezése

A jogirodalomban vitatott volt, hogyan érinti a szerződésátruházás a még létre nem jött követelések engedményezését (*Vorausabtretung*).²¹⁴ Ebben az esetben az engedményezés időpontjában az átruházni kívánt követelés még nem létezik. A szerződésátruházás következtében azonban a követelés létrejöttékor a követelésnek már nem az átruházó a jogosultja, így arról rendelkezni sem tud.

²⁰⁴ BGHZ 31, 321, 327. Idézi KLIMKE 130.

²⁰⁵ NÖRR – SCHEYHING – PÖGGELER 241, KLIMKE 134.

²⁰⁶ Josef ESSER – Eike SCHMIDT: *Schuldrecht Allgemeiner Teil*. II/II. kötet. Karlsruhe, Müller, ⁸2000. 320.

²⁰⁷ BGB 119. §.

²⁰⁸ BGH NJW 1999, 2664, 2665.

²⁰⁹ KLIMKE 139.

²¹⁰ Lásd pl. NÖRR – SCHEYHING – PÖGGELER 198, BGHZ 96, 302, 309.

²¹¹ BGHZ 96, 302, 309.

²¹² NÖRR – SCHEYHING – PÖGGELER 198.

²¹³ Heinrich DÖRNER: *Anfechtung und Vertragsübernahme*. NJW 1986, 2916, 2919.

²¹⁴ KLIMKE 168.

A BGB a jövőbeli követelések engedményezésére nem tartalmaz szabályt.²¹⁵ A Reichsgericht 1903-as ítélete²¹⁶ kapcsán a jogirodalomban eltérő álláspontok jelentek meg a jövőbeli követelések engedményezhetőségével kapcsolatban.²¹⁷ Míg Eccius a jövőbeli követelések átruházhatatlansága mellett érvelt, von Tuhr – a BGB 185. §-ára hivatkozással – lehetségesnek látta a jövőbeli követelések engedményezését. A bírói gyakorlat töretlenül elismeri a jövőbeli követelések engedményezhetőségét,²¹⁸ és a jogirodalom többsége is e mellett érvel.²¹⁹

Ahogy arra a BGH egy eseti döntésében rámutatott, a kötelező és a rendelkező ügylet mellett jövőbeli követelések esetén egy harmadik lépés is szükséges: az engedményesre a követelés annak létrejöttékor száll át.²²⁰ Főszabályként az engedményezést követő változások (Pöggeler példája szerint: az engedményes cselekvőképtelenné válása²²¹) a követelés átszállását nem érintik. Kérdés, hogy mindez szerződésátruházás esetén hogyan érvényesül.

A von Tuhr által kidolgozott és uralkodóvá vált elmélet szerint hiába került sor a szerződésátruházást megelőzően a jövőbeli követelés engedményezésére, az engedményezés hatástalanná válik a szerződésátruházás következtében. Ennek oka, hogy a jövőbeli követelés már nem az engedményező, hanem a szerződésbe belépő személyében jön létre. A szerződésátruházás tehát – függetlenül attól, hogy korábban sor került-e a jövőbeli követelés engedményezésére – kiváltja a célzott joghatást.²²² Ugyanerre az álláspontra jutott a BGH is, amikor arra mutatott rá, hogy a jövőbeli követelések engedményezése csak akkor váltja ki a kívánt joghatást, ha a követelés létrejön. Ezt azonban a szerződésátruházás megakadályozza, így a követelés annak létrejöttékor nem száll át az engedményesre.²²³

C. Általános szerződési feltételek

Annak megállapítása, hogy a szerződésátruházásra a BGB 305-310. §-ában rögzített, általános szerződési feltételekre vonatkozó előírásai irányadóak, különösebb vizsgálatot nem igényel.²²⁴ Érdekesebb az a kérdés, hogy ha az átruházni kívánt szerződés általános szerződési feltételt tartalmaz, akkor vajon szerződésátruházás esetén ezek a feltételek ismétlenül az általános szerződési feltételekre irányadó szabályok szerint vizsgálандóak-e. Különösen élesen merül fel a kérdés, ha a szerződésbe belépő fél fogyasztó, így rá vonatkozóan szigorúbb előírások vonatkoznak, mint a szerződésből kilépő félre.

Kétségtelen, hogy a BGB hivatkozott rendelkezései a szerződés létrejöttére és érvényességére vonatkozó normákat tartalmaznak, így – szigorú értelmezés mellett – e

²¹⁵ A BGB tervezetének indokolása még tartalmazott utalást a jövőbeli követelések engedményezhetőségére. (Franz Philipp von KÜBEL: *Entwurf eines bürgerlichen Gesetzbuches für das Deutsche Reich. Recht der Schuldverhältnisse*. Berlin, Reichsdruckerei, 1882. 17.)

²¹⁶ RGZ 55, 334. (VII. Zivilsenat, 1903. szeptember 29.)

²¹⁷ Lásd pl. Max Ernst ECCIUS: Zur Frage der Abtretung künftiger Forderungen. *DJZ*, 1904. 53., Andreas von TUHR: Verfügung über künftige Forderungen. *DJZ*, 1904. 426.

²¹⁸ Lásd például RGZ 55, 334; RGZ 58, 72; RGZ 136, 102; BGHZ 7, 365; BGHZ 30, 149.

²¹⁹ NÖRR – SCHEYHING – PÖGGELER 111., LARENZ 585.

²²⁰ BGHZ 30, 238, 240. A jelen vizsgálathoz nem szükséges kitérni arra a dogmatikailag és praktikus szempontból egyaránt izgalmas kérdésre, hogy vajon a létrejött követelés automatikusan az engedményes követeléseként jön létre vagy a követelést az engedményező szerzi meg és róla száll át az engedményesre. (Lásd ehhez GÁRDOS (2009) 196.)

²²¹ NÖRR – SCHEYHING – PÖGGELER 113.

²²² TUHR (1914) 392.

²²³ BGH WM 1973, 489. Idézi NÖRR – SCHEYHING – PÖGGELER 213.

²²⁴ KLIMKE 186.

rendelkezések a szerződés átruházása esetén már nem alkalmazandóak. Ennek oka kézenfekvő: szerződésátruházás esetén egy már létrejött szerződési pozícióban következik be jogutódlás. Több szerző azonban amellett érvel, hogy az általános szerződési feltételek kontrollja mögött található jogpolitikai cél szerződésátruházás esetén is e szabályok megfelelő – ismételt – alkalmazását indokolja. A szerződésbe belépő fél esetén az információs aszimmetriából fakadó problémák éppolyan hangsúlyosak, mint új szerződés megkötése esetén.²²⁵

Ha a szerződésátruházásra a szerződésből kilépő és a szerződésbe belépő fél kétoldalú szerződése alapján kerül sor, úgy, hogy az általános szerződési feltételt kidolgozó fél a szerződésben marad, akkor az általános szerződési feltételekre vonatkozó szabályok alkalmazása se lehetségesnek, se indokoltnak nem tűnik. Ilyen konstrukció mellett a szerződéses tárgyalásokban jellemzően a szerződésben maradó fél nem vesz részt, adott esetben a szerződésátruházáshoz szükséges hozzájárulását már a szerződésben megadta, így nincs olyan mozzanat, amikor a tájékoztatás megkövetelhető lenne. Ráadásul a szerződés fennállása alatt kérdéses, hogy beszélhetünk-e még információs aszimmetriáról, hiszen a szerződésből kilépő fél is megismerhette az átruházni kívánt szerződést. Ugyancsak nem tűnik megoldhatónak a tájékoztatás megkövetelése a szerződésben maradó fél és a szerződésből kilépő fél kétoldalú szerződése esetén. Klimke szerint ilyen esetekben a BGB 305-310. §-ai nem alkalmazhatóak.²²⁶

Más megközelítés szükséges abban az esetben, ha a kétoldalú szerződés az általános szerződési feltételt kidolgozó, a szerződésben maradó fél és a szerződésbe belépő fél között jön létre. Ebben az esetben a szerződésben maradó fél könnyen teljesítheti a BGB általános szerződési feltételekkel kapcsolatos tájékoztatási kötelezettségét, így indokolt a BGB által rögzített tájékoztatás megkövetelése.²²⁷ Ugyancsak elvárt a tájékoztatás háromoldalú szerződés esetén.²²⁸

Mindebből Klimke álláspontja szerint értelemszerűen következik, hogy BGB követelményeinek a nemteljesítése esetén az általános szerződési feltételek körében szabályozott jogkövetkezmények érvényesülnek, azaz a kikötés nem válik az átruházni kívánt szerződés részévé, illetve a kikötés érvénytelen lesz.²²⁹

Fontos megjegyezni, hogy a jogirodalom ezt a kérdést jellemzően nem tárgyalja, ezért nem állapítható meg egyértelműen, hogy az itt bemutatott értelmezés mennyiben tekinthető többségi álláspontnak.

D. Fogyasztóvédelem

A német jogban kérdésként merült fel, hogy vajon szerződésátruházás esetén megilleti-e a fogyasztóvédelmi rendelkezések által nyújtott védelem a szerződésbe belépő felet. A kérdés különösen élesen merül fel fogyasztói kölcsönszerződések esetén olyan összefüggésben, hogy a kölcsönszerződésbe az eredeti adós helyére belépő fogyasztó adóst megilleti-e a BGB 355. §-a alapján alkalmazandó elállási jog. A kommentárok lényegében egybehangzóan elismerik,

²²⁵ KLIMKE 190.

²²⁶ KLIMKE 191–192., 194.

²²⁷ KLIMKE 192–193.

²²⁸ KLIMKE 195.

²²⁹ BGB 305–307. §, KLIMKE 196–205.

hogy a hitelező és az új adós között létrejövő szerződésátruházás esetén az új szerződő fél az eredeti szerződő féllel azonos védelemre jogosult, ezért az új adóst is meg kell, hogy illesse elállási jog.²³⁰ Vitatott ugyanakkor, hogy az elállási jog gyakorlására nyitva álló határidő a kötelező vagy a rendelkező ügylet megkötésétől számítandó-e. A többségi álláspont a rendelkező ügylet létrejöttéhez fűzi a határidő kezdetét, mivel a jogutódlás tekintetében az elkötelező ügylet lényegében olyan, mint egy előszerződés.²³¹

E. Érvénytelen szerződések átruházása

A szerződésátruházás – főszabályként – akkor sem változtat a felek pozícióján, ha a szerződés érvénytelen, hiszen az érvénytelen szerződés pusztán a szerződésátruházástól nem válik érvényessé.²³² Ez alól két lényeges kivétel létezik: a szerződésátruházással a felek orvosolhatják az érvénytelenségi okot és az érvénytelenségi ok meg is szűnhet a szerződésátruházással. Az érvénytelenség orvoslására akkor kerülhet sor a szerződésátruházással, ha az érvénytelenség nem a szerződés tartalmát érinti. Klimke ugyancsak ide sorolja a BGB 140. §-a szerinti azon esetet, amikor az érvénytelen szerződés más, érvényes szerződésnek megfelel.²³³

Azon érvénytelenségi okok, amelyek a fél egyoldalú jognyilatkozatával orvosolhatóak, a szerződésátruházás során is kezelhetőek. Klimke példája szerint, ha a szerződéskötés során a fél képviseleti joga hiányzott, majd – az érvénytelenségi ok ismeretében – a másik fél a szerződésátruházáshoz hozzájárul vagy a háromoldalú szerződés alanyává válik, e magatartásával a BGB 177. § (1) bekezdése szerinti hozzájárulását is egyúttal megadja, így a szerződés érvényessé válik.²³⁴

Annak sincs akadálya, hogy a szerződésátruházás az eredetileg érvénytelen szerződés BGB 141. § (1) bekezdése szerinti megerősítésének minősüljön. Ennek azonban feltétele, hogy a felek kifejezetten rögzítsék az érvénytelenséget, és erre figyelemmel kerüljön sor a megerősítésre.²³⁵

Nörr vizsgálja végül, hogy az érvénytelenséget kimondó norma célja alapján mód van-e arra, hogy a szerződésátruházás a fent kifejtettektől függetlenül orvosolja az érvénytelenséget. Ha a jogszabály nem tiltja a szerződésbe belépő és a szerződésben maradó fél között a szerződés létrejöttét, akkor indokolatlan lenne nem elismerni azt, hogy ugyanezen feltételekkel, ugyanezen felek között szerződésátruházásra ne kerülhetne sor.²³⁶ Különösen igaz ez, ha az érvénytelenség oka a szerződésből kilépő fél személyére vezethető vissza.²³⁷ Nörr példája szerint, ha a szerződés érvénytelenségét a fél korlátozott cselekvőképessége okozta, akkor a szerződésátruházással az átruházott szerződés érvényessé válik.²³⁸

²³⁰ Lásd pl. Jan SCHÜRNBRAND – Christoph Andreas WEBER: § 491. In Harm Peter WESTERMANN (szerk.): *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch*. München, Beck, ⁸2019, Rn 50–52.

²³¹ SCHÜRNBRAND – WEBER § 491 Rn. 52. A kisebbségi állásponthoz lásd pl. KLIMKE 211.

²³² KLIMKE 316.

²³³ KLIMKE 316.

²³⁴ KLIMKE 317.

²³⁵ KLIMKE 319.

²³⁶ KLIMKE 319.

²³⁷ NÖRR – SCHEYHING – PÖGGELER 205.

²³⁸ NÖRR – SCHEYHING – PÖGGELER 206.

Ha az érvénytelenségi ok az átruházás ellenére is fennmarad, akkor nincs olyan szerződő féli pozíció, amelybe a szerződésbe lépni kívánó fél beléphetne.²³⁹ Ilyen esetekben csupán az a kérdés rendezendő, hogy az esetleges vagyonmozgások kapcsán az érvénytelenség másodlagos jogkövetkezményeinek a levonására kik között kell, hogy sor kerüljön. Klimke álláspontja szerint ettől eltérően kezelendő a szerződés érvénytelensége az alábbi három esetben: megtámadhatóság esetén, orvosolható érvénytelenségi ok esetén és azokban az esetekben, amelyekben az érvénytelenségi okra hivatkozást a BGB 242. §-a zárja ki.²⁴⁰ Ezekben az esetekben nincs jogi akadálya a szerződésátruházásnak.

Érvénytelen szerződés alapján történő szerződésátruházás esetén vagyonmozgásra a szerződésbe lépő és a szerződésben maradó fél között kerülhet sor, ezért az ő viszonyukban szükséges az érvénytelenség másodlagos jogkövetkezményeinek a rendezése. E körben elsődlegesen a BGB alaptalan gazdagodásra vonatkozó 812. § (1) bekezdése bír relevanciával. E mellett egyes szerzők még a fogyasztót megillető elállásra vonatkozó 346. § (1) bekezdésére hivatkoznak.²⁴¹ Eltérő a helyzet a szerződésátruházáskor részben már teljesített szerződések esetében. A kérdés ebben az esetben az, hogy vajon a szerződésből kilépő és a szerződésben maradó fél közötti vagyonmozgást az eredeti szerződő felek vagy a szerződésben maradó fél és a jogutód között kell rendezni. Nörr álláspontja szerint az érvénytelenség nem változtat azon, hogy az elszámolásra a jogutód és a szerződésben maradó fél között kell, hogy sor kerüljön. E körben figyelemmel kell lenni arra is, hogy a szerződésből kilépő fél ténylegesen fel kívánta a számolni a szerződési pozícióját.²⁴² Mivel a kérdésre a BGB normaszövege alapján nem adható egyértelmű válasz, Klimke felveti, hogy a kérdést a szerződésátruházási szerződésben célszerű lehet rendezni, rögzítve, hogy az érvénytelenségi igények is átszállnak a jogutódra.²⁴³ Ha pedig az átruházó szerződés az érvénytelen, akkor az átruházásig történt teljesítések kapcsán nem merül fel vizsgálendő kérdés, a szerződésátruházást követő vagyonmozgást pedig a jogalap nélküli gazdagodás szabályai szerint kell rendezni.²⁴⁴

F. Az átruházás korlátozása

A BGB 137. § (1) bekezdése kizárja, hogy a felek elidegeníthető jogok forgalomképességét kizárják vagy korlátozzák. Ez a szabály a kötelmi hatályú korlátozásokat nem érinti, dologi hatállyal azonban a felek ilyen tilalmat nem köthetnek ki. A rendelkezés célja a forgalom biztonságának védelme.²⁴⁵

A harmadik személyek védelme szempontjából az engedményezést kizáró kikötések bírnak a legnagyobb relevanciával. A BGB előkészítése során a *Vorentwurf* különbséget kívánt tenni a követelés létrejöttkor és az ezt követően kikötött engedményezést kizáró kikötések között. Az előbbit a tervezet érvényesnek ismerte volna el, míg az utóbbit nem.²⁴⁶ Az első tervezet valamennyi engedményezést kizáró kikötés esetén úgy rendelkezett, hogy a követelések forgalomképessége harmadik személyekkel szemben hatályosan nem zárható ki.²⁴⁷ A 2.

²³⁹ KLIMKE 322.

²⁴⁰ KLIME 322.

²⁴¹ KLIMKE 324, DÖRNER 353, NÖRR – SCHEYHING – PÖGGELER 209.

²⁴² NÖRR – SCHEYHING – PÖGGELER 216.

²⁴³ KLIME 327.

²⁴⁴ KLIMKE 332.

²⁴⁵ STÜRNER § 137 Rn 2., LIEDER 138–140.

²⁴⁶ LIEDER 182.

²⁴⁷ 295. § (2) bek.

bizottság azonban, hangsúlyozva az adós érdekét, hogy csak meghatározott jogosulttal szemben álljon kötelemben, elismerte az engedményezést kizáró kikötéseket.²⁴⁸

A BGB 399. § (2) bekezdése biztosítja, hogy az adós csak azzal a jogosulttal kerüljön jogviszonyba, akivel ezt maga kívánta. A német jogirodalom elismeri, hogy az adós számos okból kívánhatja jogosan elkerülni a jogosult személyének megváltozását. A jogirodalom jellemzően az alanyváltozással összefüggő technikai nehézségekre (pl. az engedményezéssel összefüggő teljesítési hibákra és a kötelezett tartozás nyilvántartásával kapcsolatos terheire) hivatkozik, valamint arra a felismerésre, hogy az adós számára nem mindegy, hogy kinek tartozik. Nyilvánvalóan nem mindegy a kötelezett számára, ha a megértő, az adós helyzetére figyelemmel lévő hitelező helyébe lépő, kizárólag a követelés mielőbbi megtérülésében érdekelt jogosult lép.²⁴⁹

Ha a jogosultak a magánautonómiájukból kifolyólag jogosultak meghatározni, hogy akarnak-e és ha igen, milyen tartalommal kötelemben lépni, akkor azt is meg kell, hogy határozassák, hogy e kötelemben jogosulti pozíciójában mennyiben, milyen feltételekkel kerülhet sor alanyváltozásra. A felek ily módon nem az egyébként forgalomképes követelés forgalomképességét korlátozzák, hanem a priori ilyen formában hozzák létre a követelést.²⁵⁰

Az engedményezést kizáró kikötések nem relatív hatálytalanságot eredményeznek.²⁵¹ A BGB szóhasználata („*nicht zediert werden kann*”)²⁵² és a ZPO fordulata („*nicht übertragbar*”) is azt támasztja alá, hogy az ilyen kikötésbe ütköző engedményezés semmis.²⁵³

A BGB szabályozása tehát korlátlanul lehetővé teszi, hogy a felek (értelemszerűen: a domináns pozícióban lévő adós) forgalomképtelenné tegye a követeléseket. Ennek a következményeit hivatott enyhíteni a HGB 1994-ben bevezetett 354a. § (1) bekezdése. A rendelkezés kimondja, hogy „Ha az adóssal kötött megállapodás egy pénzkövetelés engedményezését a BGB 399. §-a szerint kizárja, és a jogügylet, amelyből e követelés fakad mindkét fél részére kereskedelmi ügylet, vagy az adós közjogi jogi személy vagy közjogi különvagyon (öffentlich-rechtliches Sondervermögen), az engedményezés érvényes. Az adós azonban joghatályosan teljesíthet a korábbi jogosultnak. Az ettől eltérő kikötés semmis.” A meglehetősen összetett rendelkezés egyaránt védi a hitelezőt azáltal, hogy biztosítja a gazdasági életben megjelenő követelések túlnyomó részének az átruházhatóságát, és az adóst azzal, hogy az adós az értesítést követően teljesíthet az engedményezésnek megfelelően az új hitelezőnek, de joghatályosan teljesíthet továbbra is az eredeti jogosultnak.²⁵⁴

A bírói gyakorlat a BGB rendelkezését alkalmazza analóg módon szerződésátruházás esetén is. Ha tehát a szerződésátruházás az átruházni kívánt szerződés engedményezést kizáró

²⁴⁸ *Protokolle der Kommission für die zweite Lesung des Entwurfs des Bürgerlichen Gesetzbuchs*. 1. kötet. Berlin, Guttentag, 1897. 384.

²⁴⁹ Christian BERGER: *Rechtsgeschäftliche Verfügungsbeschränkungen*. Tübingen, Mohr, 1998. 228. Eberhard WAGNER: *Vertragliche Abtretungsverbote im kaufmännischen Geschäftsverkehr* Tübingen, Mohr, 1994. 41.

²⁵⁰ *Protokolle der Kommission für die zweite Lesung des Entwurfs des Bürgerlichen Gesetzbuchs*. 3. kötet. Berlin, Guttentag, 1899. 257.

²⁵¹ LIEDER 193.

²⁵² BGB 399. § (2) bek.

²⁵³ BGB 135. § (1) bek., BGB 136. §, BGB 883. § (2) bek., BGB 888. § (1) bek., lásd LIEDER 193.

²⁵⁴ NÖRR – SCHEYHING – PÖGGELER 33., Claus-Wilhelm CANARIS: *Handelsrecht*. München, Beck, 2006. 368.; Peter BÜLOW: *Recht der Kreditsicherheiten*. Heidelberg, C.F. Müller, 2007. 1219. margószám; WAGNER 51., GÁRDOS (2009) 156–161.

kikötésébe ütközik, akkor az átruházás semmis.²⁵⁵ Természetesen szerződésátruházás esetén a kérdés kevésbé élesen merül fel, mint követelések engedményezése esetén. Ennek oka, hogy míg a követelések átruházásában az adós nem vesz részt, addig a szerződésátruházás esetén – akár kétoldalú, akár háromoldalú szerződésben kerül is sor az átruházásra – elengedhetetlen a szerződésben maradó fél közreműködése. Ha a szerződésben maradó fél egyetért az alanyváltozással, akkor nincs akadálya annak, hogy módosítsák az eredeti szerződést. A körülményektől függően a szerződésben maradó fél szerződésátruházás során tett nyilatkozata az eredeti szerződés módosítása nélkül is minősülhet az engedményezést kizáró kikötésről való lemondásnak.²⁵⁶

VI. A szerződésátruházás joghatásai

A szerződésátruházás hatásaként a szerződésbe belépő fél a szerződésből kilépő fél jogutódjaként belép a szerződésbe. A jogutód a szerződést ugyanabban az állapotában „öröklí”, amilyenben a szerződés a jogutódlás pillanatában volt. Ez a megállapítás ugyanakkor csak főszabályként helytálló, mivel egyes jogok és kötelezettségek tekintetében eltérő szabály érvényesül.

A szerződésátruházás következtében a szerződésbe belépő fél a szerződésből kilépő fél helyébe lép. Ennek következtében a jogviszony egyes elemi módosulnak, így például a szerződésbe belépő fél székhelye lesz az új teljesítési hely.²⁵⁷ A szerződésben maradó fél a jogutódlás hatályosulásának pillanatától csak a szerződésbe belépő félnek történő teljesítéssel szabadul a kötelemből.²⁵⁸ Egyebekben azonban a jogviszonyt az alanyváltás nem érinti, így például a szerződésben rögzített határidők változatlanok maradnak.²⁵⁹ Ugyancsak változatlanul érvényesíthetőek az eredeti jogviszonyból származó beszámítások és kifogások.²⁶⁰

A. Teljesítési hely

Vizsgálandó, hogy hogyan érinti a szerződésátruházás a teljesítési helyet, ha a teljesítési hely a szerződésből kilépő fél lakóhelye vagy székhelye volt.

A BGB 270. § (1) bekezdésének főszabálya szerint a fizetési hely a jogosult székhelye. A jogviszony létrejöttét követő székhelyváltás automatikusan kihat a teljesítési helyre, azonban az ezzel okozott többletköltséget és az ezzel összefüggő többletkárveszélyt a jogosult viseli.

A BGB 269. § (1) bekezdése szerint a szolgáltatás teljesítési helye eltérő megállapodás hiányában az adós székhelye. A BGB e körben nem tartalmaz szabályt a székhelyváltás következményeiről.

Dörner álláspontja szerint az engedményezéssel és a tartozásátvállalással azonos módon szerződésátruházás esetén sem eredményezi a teljesítési hely megváltozását.²⁶¹ Klime álláspontja szerint Dörner engedményezéssel és tartozásátvállalással kapcsolatos analógiája hibás, hiszen ezek esetén a jogviszony továbbra is fennáll, így értelmezhető az eredeti helyen

²⁵⁵ Lásd pl. KG Berlin r + s 2003, 515.

²⁵⁶ Torsten SCHREIER – Michael LEICHT: Übertragung von Verträgen bei Carve-Outs, NZG 2011, 121.

²⁵⁷ BGB 269-270. §.

²⁵⁸ NÖRR – SCHEYHING – PÖGGELER 210.

²⁵⁹ NÖRR – SCHEYHING – PÖGGELER 210.

²⁶⁰ NÖRR – SCHEYHING – PÖGGELER 211., PIEPER 213.

²⁶¹ DÖRNER 262.

történő teljesítés. Szerződésátruházás esetén azonban a szerződésből kilépő fél az egész jogviszonyból kilép, így az ő székhelyén történő teljesítés hibás eredményre vezet. Álláspontja szerint ezért szerződésátruházás esetén a szerződésből kilépő fél helyett a szerződésbe belépő fél székhelye válik a BGB 269. §-a szempontjából releváns teljesítési helyé. Értelemszerűen, a változással okozott többletköltséget és kockázatot a szerződésbe belépő félnek kell állnia.²⁶²

B. Beszámítás és kifogás

Ahogy arra fent utaltunk, az eredeti jogviszonnyal összefüggő követelések beszámíthatóak és az ezen jogviszonyból eredő kifogások felhozhatóak az alanyváltozás ellenére is.²⁶³

A szerződésátruházás nem akadályozza a szerződésből fakadó követelés elévülésére történő hivatkozást és a követeléssel szembeni beszámítást. Eltérő eredményre jutunk a szerződésből kilépő felet a szerződésben maradó féllel szemben megillető, nem a szerződésből fakadó kifogásokkal kapcsolatban. Egységes a jogirodalom azzal kapcsolatban, hogy a szerződésátruházást követően a szerződésbe belépő fél a szerződésből kilépő félnek a jogviszonytól független kifogásait nem számíthatja be a szerződésben maradó féllel szemben.²⁶⁴

Ugyanezt az eredményt kapjuk, ha azt vizsgáljuk, hogy a szerződésátruházást követően a szerződésben maradó fél beszámíthatja-e a szerződésbe belépő féllel szemben a szerződésből kilépő féllel szemben fennálló ellenkövetelését. A szerzők többsége a BGB 406. §-ára hivatkozással ismeri el a beszámítás lehetőségét. E rendelkezés biztosítja, hogy az engedményezővel szembeni ellenkövetéseket a kötelezett az engedménnyessel szemben is beszámíthassa.²⁶⁵

C. Biztosítékok

A szerződésátruházás működése szempontjából kulcskérdés, hogy a szerződés biztosítékai fennmaradnak-e. A német jog differenciált választ ad erre a kérdésre. A felek eltérő megállapodásának hiányában a szerződésből kilépő fél követeléseit biztosító járulékos biztosítékok átszállnak a szerződésbe belépő félre.²⁶⁶ Ugyancsak fennmaradnak azok a biztosítékok, amelyek a szerződésben maradó fél követeléseit biztosították, feltéve, hogy a biztosítékot a szerződésből kilépő vagy a szerződésbe belépő fél nyújtotta.²⁶⁷ A szerződésben maradó felet biztosító járulékos biztosítékok a BGB 418. § (1) bekezdése alapján megszűnnek, kivéve, ha a biztosíték kötelezettje a biztosíték fennmaradásához hozzájárul.²⁶⁸

A nem járulékos biztosítékok kérdése általános szabállyal nem írható le.²⁶⁹ Klimke szerint a nem járulékos biztosítékok helyzete hasonlóan alakul, mint az engedményezés és a tartozásátvállalás esetén. Ahogy az engedményező javára alapított önálló biztosítékok nem szállnak át automatikusan az engedményesre, ezek a biztosítékok szerződésátruházás esetén sem illetik meg a szerződésbe belépő felet.²⁷⁰

²⁶² KLIMKE 248–249.

²⁶³ NÖRR – SCHEYHING – PÖGGELER 211., KLIMKE 292.

²⁶⁴ KLIMKE 295.

²⁶⁵ NÖRR – SCHEYHING – PÖGGELER 212, Részben eltérő állásponton KLIMKE 297–300.

²⁶⁶ NÖRR – SCHEYHING – PÖGGELER 214., KLIMKE 303–305.

²⁶⁷ NÖRR – SCHEYHING – PÖGGELER 214.

²⁶⁸ NÖRR – SCHEYHING – PÖGGELER 214, KLIMKE 304.

²⁶⁹ NÖRR – SCHEYHING – PÖGGELER 214.

²⁷⁰ KLIMKE 306.

A járulékos és a nem járulékos biztosítékok tekintetében tehát jelentősen eltérő szabályozás érvényesül. Fontos azonban hangsúlyozni, hogy a bírói gyakorlat ezt a különbséget csökkenti, amikor úgy foglal állást, hogy noha a nem járulékos biztosítékok jogutódlás esetén a törvény erejénél fogva nem szállnak át a jogutódra, a jogelődöt kötelezettség terheli, hogy a főköveteléshez kapcsolódó nem járulékos biztosítékokat átruházza a jogutódra.²⁷¹

D. Alakító jogok

Vizsgálendő továbbá, hogy szerződésátruházás esetén hogyan alakulnak az átruházott szerződéssel összefüggő alakító jogok. A szerződésátruházást követően gyakorolhatóvá váló alakító jogok értelemszerűen a szerződésbe belépő felet illetik.²⁷² Nem egyértelmű azonban azon alakító jogok gyakorolhatóságának a kérdése, amelyek a szerződésátruházást megelőzően gyakorolhatóvá váltak, de amelyeket a szerződésből kilépő fél a szerződésátruházás időpontjáig nem gyakorolt (pl. választási jog, megtámadás).

E körben két kérdést kell megkülönböztetni: fennmarad-e az adott alakító jog és ha igen, akkor ki jogosult azt a szerződésátruházást követően gyakorolni.

Az engedményezés körében kidolgozott értelmezés analógiájára szerződésátruházás esetén is átszállnak a követeléshez kapcsolódó, nem önálló alakító jogok, mint például a választási jog, a szolgáltatás meghatározásának a joga és a határidőtűzés.²⁷³ A szerződéshez, nem pedig a követeléshez fűződő alakító jogok esetén az engedményezési analógia ahhoz vezetne, hogy azok nem szállnak át. Ez az értelmezés azonban szerződésátruházás esetén nem lehet helyes, hiszen a felek célja, hogy a szerződési pozíció egésze szálljon át. Ezért a jogirodalom elismeri, hogy az egyébként átruházható alakító jogok a BGB 413. §-a alapján a szerződésbe belépő félre átruházhatóak.²⁷⁴ Milyen esetben nem átruházhatóak az alakító jogok?

Nem átruházhatóak a jogok, ha azok a szerződésből kilépő fél személyéhez kötöttek,²⁷⁵ azaz oly módon kötődnek a szerződésből kilépő félhez, hogy az alanyváltozást követően nem lennének teljesíthetőek.²⁷⁶ Az engedményezés körében kidolgozott értelmezés szerint, ha a szolgáltatás harmadik személynek történő teljesítése nem lehetséges anélkül, hogy a szolgáltatás tartalma megváltozna, akkor a követelés átruházása kizárt. A szerződések akkor töltik be a rendeltetésüket, ha a szolgáltatások tartalma a szerződés fennállása alatt változatlan marad, annak egyoldalú módosítására – főszabályként – egyik fél sem jogosult.²⁷⁷ Így például nem ismeri el a gyakorlat a kifejezetten személyhez kötött szolgáltatások (pl. műtétek²⁷⁸ vagy portrékészítés²⁷⁹) esetén a követelések átruházását. Ugyancsak nem engedményezhetőek az erősen járulékos biztosítékok és mellékjogok (pl. kezesség²⁸⁰ vagy zálogjog²⁸¹). A jogviszony

²⁷¹ A bírói gyakorlathoz lásd pl. RGZ 89, 193, 195, a jogirodalomhoz LARENZ § 34 I Fn. 5., LIEDER 611.

²⁷² KLIMKE 272.

²⁷³ BGB 262. §, BGB 315. §, BGB 281. §, lásd KLIMKE 273.

²⁷⁴ KLIMKE 274.

²⁷⁵ BGB 399. §.

²⁷⁶ KLIMKE 274., Anja Verena STEINBECK: *Die Übertragbarkeit von Gestaltungsrechten*. Berlin, Duncker & Humblot, 1994. 50.

²⁷⁷ LIEDER 204.

²⁷⁸ LIEDER 205.

²⁷⁹ DÖRNER 159.

²⁸⁰ Lásd pl. BGHZ 95, 88, 93.

²⁸¹ BGB 1250. § (1) bek.

természetéből fakadóan nem ismeri el az engedélyezhetőséget a BGB olyan szolgáltatások esetén, ahol nem mindegy az adósnak, hogy kinek kell teljesítenie.²⁸² Klimke példája szerint az ajándékozót megillető visszakövetelési jog²⁸³ személyhez kötődő, így az ajándékozó pozícióját érintő szerződésátruházás esetén a visszakövetelési jog nem szállna át a szerződésbe belépő félre.²⁸⁴

Korábban a jogirodalom kizártnak tartotta a megtámadási jog átruházhatóságát. E kérdés megítélésben azonban változás állt be, egyes kommentárok és több cikk is a megtámadási jog átruházhatósága mellett foglal állást.²⁸⁵ Klimke veti fel azt az izgalmas kérdést, hogy a megtámadási jog átszállása minden esetben helyes eredményre vezet-e. Indokolt-e vajon, hogy a szerződésből kilépő felet megillető, tévedés miatti megtámadási jogot a szerződésbe belépő fél gyakorolhassa, ha az adott körülmény tekintetében a jogutód nem volt tévedésben vagy az adott körülmény a jogutód számára szerződés megkötése során nem bírt relevanciával. Releváns-e a kérdés megválaszolása során, hogy a szerződésátruházás időpontjában a szerződésbe belépő fél jogelődjének a megtámadási jogáról tudott-e. Klimke álláspontja szerint a jogutód megtámadási jogát ilyen esetekben csak akkor kellene elismerni, ha a jogutód a szerződésátruházáskor a megtámadási joggal tisztában volt.²⁸⁶

Egységes a jogirodalom álláspontja azzal kapcsolatban, hogy a fogyasztói kölcsönszerződésből kilépő fogyasztó helyére belépő vállalkozást nem illeti meg a fogyasztó számára biztosított elállási jog.²⁸⁷ Ugyancsak nem illeti meg az elállási jog a házaló kereskedés során megkötött szerződésbe belépő felet.

A személyhez kötött alakító jogok átruházhatatlansága egy további jogértelmezési kérdést vet fel: szerződésátruházás esetén ezek a jogok automatikusan megszűnnek vagy továbbra is fennmaradnak a szerződésből kilépő és a szerződésben maradó fél viszonyában. Figyelemmel arra, hogy a szerződésátruházás célja, hogy az átruházó a kötelemből teljes mértékben kilépjen, észszerűtlen lenne, ha – ezt a célt el nem ismerve – arra kényszerítenénk az átruházót, hogy bizonyos jogokat továbbra is ő gyakoroljon. A személyhez kötött alakító jogok ezért megszűnnek az átruházással.²⁸⁸

Nörr foglalkozik azzal a kérdéssel, hogy részbeni átruházás esetén hogyan alakulnak az alakító jogok. Ki jogosult például az elállás jogát gyakorolni egy olyan adásvételi szerződés esetén, ahol a vevő több dolgot vett, ezek tekintetében az elállási jog csak egységesen gyakorolható, majd az adásvételi szerződés megkötését követően a vevő egyes dolgok tekintetében átruházza a szerződést. Nörr erre az esetre az alakító jogok megosztását javasolja.²⁸⁹

Mivel a szerződésátruházás esetén a jogutód a jogelőd helyébe lép, a már megindult igényérvényesítési határidők nem indulnak újra. A jogutód annyi időn belül érvényesítheti a szerződésben maradó féllel szemben az igényét, amennyi idő az adott határidőből a

²⁸² Lásd pl. BGB 613. § (2) bek., 664. § (2) bek. és 719. §.

²⁸³ BGB 530. § (1) bek.

²⁸⁴ KLIMKE 275.

²⁸⁵ ROTH – KIENINGER § 413 Rn 12., STEINBECK 54.

²⁸⁶ KLIMKE 278.

²⁸⁷ KLIMKE 279.

²⁸⁸ KLIMKE 285.

²⁸⁹ NÖRR – SCHEYHING – PÖGGELER 208.

szerződésátruházás pillanatában a szerződésből kilépő felet megilletett. Minden eltérő értelmezés a jogelődnél kedvezőbb helyzetben hozná a jogutódot.²⁹⁰

E. Az átruházott szerződésből fakadó további jogok

A másodlagos igényeken belül a jogirodalom különválasztja az átruházáskor már felmerült és az átruházást követően felmerülő igényeket.²⁹¹

Az átruházáskor már felmerült igények (pl. hibás teljesítéssel összefüggő kártérítési igény) elválhatnak a szerződési pozíciótól. Ahogy engedményezés esetén az ilyen igények a felek eltérő megállapodásának hiányában nem szállnak át az engedményesre,²⁹² szerződésátruházás esetén is ezen igényeket külön át kell ruházni.²⁹³ Klimke – további jogirodalommal és joggyakorlattal alá nem támasztott – elemzése szerint a következő vélelmek érvényesülnek e körben. A szerződésből kilépő felek a szerződésbe belépő féllel szemben megillető, a szerződésben körülírt szolgáltatás tartalmát érintő igények átszállnak az engedményesre, míg a késedelmes teljesítéssel összefüggő, a szerződésátruházásig felmerült károk nem.²⁹⁴ A szerződésben maradó félnek a szerződésből kilépő féllel szembeni igényei átszállnak a szerződésbe belépő félre.²⁹⁵

A szerződésátruházást követően felmerülő igények értelemszerűen már a szerződésben maradó és a szerződésbe belépő felet jogosítják és kötelezik, az ő jogviszonyukban váltanak ki joghatást.²⁹⁶ Klimke álláspontja szerint e körben a szerződésben maradó fél pozíciója akár terheesebbé is válhat. Ha ugyanis a szerződésből kilépő fél nem fogyasztó, míg a szerződésbe belépő fél fogyasztó, a szerződésátruházást követően a fogyasztókra vonatkozó rendelkezések is irányadóak lesznek.²⁹⁷ Ugyanez fordítva is igaz: ha a szerződésből kilépő fél fogyasztó, míg a szerződésbe belépő fél nem, akkor az adott norma értelmezésével határozható meg, hogy nem fogyasztó esetén a rendelkezés alkalmazandó-e.²⁹⁸

VII. Összegzés

A bevezetésben azt a kérdést vetettük fel, hogy a német jog tud-e támpontul szolgálni a magyar jog számára a szerződésátruházás szabályozásának újragondolásához. A fenti vizsgálat alapján a kérdésre inkább nemleges választ adhatunk.

A német jogirodalom és joggyakorlat segíthet beazonosítani azokat a részkérdéseket, amelyekre szükséges a hazai szabálynak is választ adni ahhoz, hogy a szerződésátruházásban résztvevő felek a szerződéskötéskor előre láthassák, hogy e kérdésekben hogyan alakul a jogi pozíciójuk. Ilyen kérdés például a szerződésátruházás joghatásainak a kérdése, de ugyancsak relevánsnak tűnnek a szerződésátruházási szerződéssel kapcsolatban vizsgált egyes kérdések. Azon túl, hogy a német jog a kérdések azonosításában segíthet, azt láthatjuk, hogy e kérdésekre adott válaszok is esetenként alkalmazhatóak lehetnek a hazai szabályozási környezetben is.

²⁹⁰ KLIMKE 290.

²⁹¹ Lásd pl. KLIMKE 250–270.

²⁹² STÜRNER § 401 Rn. 3.

²⁹³ KLIMKE 250.

²⁹⁴ KLIMKE 251.

²⁹⁵ KLIMKE 252.

²⁹⁶ Az egységes állásponthoz lásd pl. DÖRNER 238.

²⁹⁷ KLIMKE 262.

²⁹⁸ KLIMKE 264.

A német megoldás dogmatikai kiindulópontja, amely szerint a szerződési pozíció rendelkező ügylet tárgyát képezheti, nem illeszkedik a hazai jogi környezetbe. A német jogirodalom alapján úgy tűnik, hogy a szerződésátruházás rendelkező ügyletként történő értelmezése szükséges lehet a német rendelkező ügyleti felfogás koherenciájának megőrzéséhez, de az a gyakorlatban és az elméletben egyaránt számos, nehezen megválaszolható kérdéshez vezet: kik között jön létre a szerződés, ki és pontosan mivel rendelkezik stb.

A rendelkező ügylet tárgya a magyar jogi gondolkodásban pozitív vagyonelem. Követelések esetén ezért – a dolgok mintájára – értelmezhető a rendelkezés. Nem látszik ugyanakkor, hogy a rendelkezés fogalmának kiterjesztése tartozásokra, valamint követeléseket, jogokat és tartozásokat egyaránt tartalmazó szerződési pozíciókra milyen előnyökkel járna.